Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (11730) | 1981 чылдың октябрь 6, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧУРТУВУСТУҢ ДЕЛГЕМ ШӨЛДЕРИНДЕ

● **КРАСНОДАР.** Кубаньның чер ажылдыгларында бо хүннерде сагыш салыр чүүлдер-ле хөй: чигир свёклазын, кукурузаны, тарымал тоорукту ажаап ап, мал чемнерин-даа белеткеп турар. Тараажылар күзүн тарыыр кызыл-тасты чажып кирипкен. А ам эң-не хайнышкынныг ажыл Кубаньда рисчилерде. 183 муң гектарны ээлээн рис шөлдеринде ажаап алыышкынның муң-муң агрегаттары ажылдап турар. Краснодар крайның дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары гектардан-на 45—50 центнер ажыг ак тарааны ажаап ап турар.

● **НАЛЬЧИК.** Кабардин-Балкарияда бо чылын кукуруза чаагай үнген. Суггарылгалыг черлерниң хөй-хөй ажыл-агыйлары гектардан-на 100 центнер чедир кукуруза тараазын ап турар. Ажаап алыышкын комплекстери ийи ээлчеглиг ажылдап турар.

Урванск районнуң Ленин аттыг колхозунда А. Броев биле А. Масаев кукурузачыларның чарыжының мурнуу одуруунда. Хонук дургузунда оларның комбайнындан шаңга 3.379 центнер мочургалар кирген, а силос оңгарларынга—4.459 центнер үүрмектээн массалар кирген.

● **ЛЕНИНГРАД.** Ашт районнуң Киров аттыг колхозунда Х. Абдиевтиң бригадазы хөвең ажаар планын Таджикистанга бир дугаарында күүсеткеннерниң бирээзи болган.

Ам ол бригада ССРЭ Конституциязының хүнүнге алдар болдурган бедик хүлээлгелерин күүседип турар.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1981—1990 чылдарда хөмүр-даш казып тыварын ажык арга-биле хөгжүдерин дүргедедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары улам ыңай хөгжүлдениң алган болгаш 1970 чылда хөмүр-дашты казып тывары 165 миллион тоннадан 1980 чылда 269 миллион тоннага чедир улгаткан, ол дээрге хөмүр-дашты казып тыварының ниити хемчээлиниң 38 хуузу болган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Ынчалзажок хөмүр-дашты казып тыварын ажык арга-биле хөгжүдеринге даг-геологтуг таарымчалыг байдалдар четпес ажыглаттынып турар.

Мурнуу Якутияның хөмүр-даш комплекизиниң, Экибастузтуң, Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстериниң тудуушкуну болгаш Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнинге хөмүр-дашты ажык арга-биле казып алырының хөгжүлдези озалдаашкынныг чорун турар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозу хөмүр-даш разрезтериниң база оларның баазазында туттунуп турар чылыг электростанцияларының бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде ажыглалга киирбейн, тудуг индустрия баазазының бүдүрүлгелерин болгаш объектилерин бирги ээлчегде тударын хандырбайн, чуртталга бажыңнарын, коммунал-ажыл-агыйы база культура амыдырал объектилерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле онаалдаларны күүсетпээнер.

Аар болгаш транспорт машина тудуушкун министерствозу, Энергетика машина министерствозу, Электротехника үлетпүр министерствозу болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозу улуг хөмүр-даш разрезтерин тударынга болгаш ажыглалга кииреринге аңгы-аңгы улуг күчүлүг, даг болгаш транспорт дерилгелериниң тургузарынга база шиңгээдиринге ээлэн хожудаашкыны болдурган дээрзинче кичээнгейни доктаалда угландырган. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң ажылдап турар разрезтеринде чер кырын чазар ажылдар дыка оожум чорун, артык кезектер-биле хандырылгазының болгаш септелге баазазының хөгжүлдезиниң четпезинден экскаваторларының болгаш транспорт чепсектериниң анаа турар чоруу бар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң, Энергетиктиг машина тудуушкун министерствозунуң, Электротехника үлетпүр министерствозунуң болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозунуң чугула сорулгаларының бирээзи болза, дараазында чүүлдерге:

разрезтерни болгаш болбаазырадылга фабрикаларын тударының, чаартырының, техника талазы-биле эде дериишкинин база модернизастаарының күсели-биле хөмүр-дашты казып тывар болгаш болбаазырадыр талазы-биле күчүлерин улгаттырарынга;

улуг хөмүр-даш разрезтериниң баазазынга аңгы-аңгы улуг күчүлүг энергоблоктарлыг чылыг электростанцияларын тударынга;

разрезтерниң болгаш болбаазырадылга фабрикаларының төлевилеттинген күчүлерин нормативтиг хуусааларда шиңгээдип алырынга;

тус-туузунда, улуг күчүлүг даг-транспорт дерилгелерин тургузарынга болгаш дептшилгелиг чаа технологияны нептередиринге;

уяктелиишкин чок ажылдаар техниканы ажыглап тургаш, хөмүр-даш казып тыварын улгаттырарынга;

бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарын болгаш автоматизастаарын нептередиринге база хол-биле кылыр аар ажылды эвээжедиринге;

разрезтерге чер кырының каъдын казар ажылдарны чорударынга хожудаашкыннарны шалыпкыны-биле узуткаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга;

тудуг болгаш монтаж организацияларының күчүлерин улгаттырарынга;

ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга, ажылдың айыыл чок болур чоруун болгаш бүдүрүлгениң культуразын бедидеринге;

социалистиг чарышты улам хөгжүдеринге, ажылга бедик көргүзүглерни чедип алган бригадаларның болгаш коллективтерниң дуржулгазын калбаа-биле нептередиринге, план, күш-ажыл, бүдүрүлге чурумнарын быжыглаарынга, ажыл шагының чыдыриглерин эвээжедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, хөмүр-даш казып тывар болгаш болбаазырадыр база дерилгелер септээр талазы-биле бүдүрүлгелерниң ажылының техника-экономиктиг көргүзүглерин экижидеринге;

хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары-биле холбашкан бүдүрүлгелер болгаш организациялар ажылдакчыларының чуртталга база культура амыдырал байдалдарын экижидеринге үндезилээш, хөмүр-дашты эң ажыктыг ажык арга-биле казып тыварының шалыпкан темпилерин хөгжүдери болур деп, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели толараткан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Мурнуу Якутияның хөмүр-даш комплекизиниң, Экибастуз болгаш Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстерин тудар база Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнин улам хөгжүдер талазы-биле доктаалдарында айыттынган хөмүр-даш разрезтерин тудар, аңгы-аңгы улуг күчүлүг даг-тывыш болгаш даг-транспорт дерилгелерин тургузар база бүдүрүлгелерин шиңгээдип алыр талазы-биле онаалдаларның күүселдезин хандырып турар соңгаарладып болбас хемчеглерни алырын үстүнде айыткан министерстволарга даасқан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга:

1985 чылда хөмүр-дашты ажык арга-биле казарын 315 миллион тонна, 1990 чылда—390—400 миллион тонна чедирерин;

1985 чылда казар ажылдарны ниитизи-биле 1200 миллион кубометр болгаш 1990 чылда—1500 миллион кубометр күүседирин даасқан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, Ыраккы-Чөөн чүк болгаш Забайкалье районнар талазы-биле тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң энергетика болгаш Электрификация министерствозунга база ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга:

1981—1985 чылдарда хөмүр-даш казып тывар талазы-биле 68,6 миллион тонна болгаш 1986—1990 чылдарда 120 миллион тонна санныг күчүлерни разрезтерге ажыглалга кииреринг, 1981—1985 чылдарда ниитизи-биле 60,9 миллион тонна хөмүр-дашты чылда бээр разрезтерниң тудуун болгаш эде чаартып тударын;

1984—1985 чылдарда Якут АССР-де болбаазырадылга фабриказын болгаш Павлодар областа даг-транспорт дерилгезин септээр талазы-биле заводту ажыглалга кииреринн даасқан.

Павлодар областың Экибастуз хоорайда, Бурят АССР-де болгаш Чита областа ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга чамдык объектилерни тудар талазы-биле кол хүлээникчиниң хүлээлгелерин ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дамчыткан.

1982—1985 чылдарда хөмүр-даш разрезтеринде ажылдап турар ажылдакчыларга ниитизи-биле 1410 муң дөрбелчин метр шөлдүг школаларлыг болгаш уруглар садтарлыг чуртталга бажыңнарын, а ол ышкаш коммунал ажыл-агый, кадык камгалал, культура болгаш спорт объектилерин тударын хандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрияның тудуг бүдүрүлгелер министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, Ыраккы-Чөөн чүк болгаш Забайкалье районнарында тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга болгаш өске-даа министерстволарга даасқан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң тудуп азы эде дерип турар хөмүр-даш разрезиниң болгаш чылыг станцияларының даштында демир-оруктарын, а ол ышкаш иштики демир-оруктарынга рельстер салырының база деңнээриниң ажылдарын кылырын Транспорт тудуунун министерствозунга даасқан.

Тудуг министерстволарынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге 1982-1985 чылдарда ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүн көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарын күүседирин даасқан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелерин болгаш объектилерин тудуп турар ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүн министерствозунун, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунун, Транспорт тудуунуң министерствозунуң болгаш Транспорт тудуунуң министерствозунун тудуг организацияларын төптүткен хандырарын ССРЭ-ниң Күрхандырылгага, автомобильдерге болгаш тракторларга артык кезектерни ССРЭ-ниң Күрхандырылганың чогуур материал-техниктиг эргелелдерин дамчыштыр хандырарын сүмелээн.

Транспорт тудуунуң министерствозунуң садыг организацияларынга аъш-чем болгаш үлетпүр бараанннарының рынок фондуларын колдады тускайлап бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге даасқан.

Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекизиниң бүдүрүлгелерин болгаш объектилерин тударынга ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга болгаш Транспорт тудуунуң министерствозунга тус черниң тудуг материалдарын бээрин хандырарының талазы-биле даалганы РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге доктааткан.

РСФСР-ниң Геология министерствозунга даасканы болза:

Амур областа, Хабаровск крайда, Тунгус болгаш Якут хөмүр-даш бассейннериниң мурнуу районнарында хөмүр-дашты ажык арга-биле тып болур девискээрлерни тыварының талазы-биле диләэшкин ажылдарын болгаш баштайгы шинчилелдерни 1981-1985 чылдарда чорударын хандырар:

Казах ССР-де, Хабаровск крайда, Амур, Днепропетровск болгаш Иркутск областарда хөмүр-даш тывыштыг чамдык черлерниң хөмүр-даш курлавырларының талазы-биле тодаргай шинчилелдерни доктааткан хуусааларда доозуп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында казымал байлактарның курлавырларының талазы-биле күрүне комиссиязынга бадыладыр.

Тургайның хүрең хөмүр-даш бассейнинге 1983-1985 чылдарда шинчилел-ажыглал разрезиниң тудуун кылып чорутказ, ол бассейнниң ажыглалынче 1986-1990 чылдарда кирерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга даасқан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң болгаш Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче профессионал-техниктиг училищелерниң 1500 доозукчуларын чыл бүрүде ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүн министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге сүмелээн.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда шалыпчы комсомолчу болгаш студент отрядтарны чорударының дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын хүлээп алган.

Чита областа болгаш Бурят АССР-де бүдүрүлге болгаш бүдүрүлгениң эвес объектилериниң тудуунуң ажылдарын кылып чорударынга кежүп чоруур механизастаан үш колонннаны организастаарын Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Забайкальениң районнарында тудугларының министерствозунга даасқан.

Красноярск крайның Шарыпово хоорайга КамАЗ автомобильдериниң техниктиг ажаалдазының талазы-биле тепту 1982-1983 чылдарда организастап тургузарын Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозу-биле кады ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга даасқан.

Хөмүр-даш разрезинде ажыглаттынып турар демир-орук болгаш автомобиль транспортунуң артык кезектерин болгаш солуур белдирлерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга тускайлап бээрин 1982-1985 чылдарның планнар төлевилелдеринге айыткан турарын ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнде шимчээр составтың болгаш орук техниказының септелгезин заводка күүседир талазы-биле даалганы Орукхарылзаа министерствозунга берген болгаш чамдык станцияларны калбартырын болгаш чаартырын хандырарын, а ол ышкаш Күр-чер демир-оруунуң чамдык кезектеринге оруктарның эрттирер аргазын улгаттырарын хандырарын олла министерствога даасқан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудуунга болгаш ажыглалынга кадрларны хаара тудар база быжыглаар сорулга-биле тудугжуларның мурнакчы коллективтериниң чедиишкиннерин киного, радиога, телевидениеге, парлалгага улам калбаа-биле чырыдарын хандырарын, а ол ышкаш оларның күш-ажылының база чуртталгазының байдалдарын бүгү талалыг көргүзерин ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге болгаш ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединге даасқан.

* * *

Улам хөгжүп орар чылыг энергетиказының одаар чүүлге хереглелдерин хандырарынга хөмүр-дашты эң ажыктыг ажык арга-биле казып тыварын улам ыңай мурнады хөгжүдерин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улус ажыл-агыйжы эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр санап турар болгаш Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң, Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң болгаш Кузнецк бассейнинде база чурттуң чөөн чүгүнде эң улуг хөмүр-даш разрезтериниң тудуунуң чорун турарын тускай контрольга алган турарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга база ажыл-агый организацияларынга онааган.

Хөмүр-даш разрезтериниң тудуунда ажылдап турар тудуг болгаш монтаж организацияларының ажылчы чоннар коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, тудугнуң хуусааларын болгаш күш-ажыл үнезин кызырарынче, материал-техниктиг курлавырларны болгаш капитал салыышкыннарны камнаарынче мобилизастаар талазы-биле ажылды калбартып чорударын СЭКП-ниң Красноярск болгаш Приморье крайкомнарынга, Кемерово, Чита, Иркутск, Якутск обкомнарынга болгаш Казахстанның Компартиязының Павлодар обкомунга, партияның район база эге организацияларынга даасқан.

СЭКП обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЕР

Республиканың совхозтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг киреринин шалыпчы айын эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунун бюрозу хүлээп алган.

1981—82 чылдың кыштаглаашкынынга белеткелди бүгү талалыг болгаш шынарлыг доозар сорулга-биле республиканың совхозтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг кирериниң шалыпчы айын октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир эрттирерин ук доктаалда чарлаан.

Шалыпчы айның үезинде кыштаглаашкынга белеткелди организастыг доозар талазы-биле бүгү-ле болдунар хемчеглерни алырын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресқе, Сельхозтехкүркомга, районнарның профэвилел организацияларынга, ВЛКСМ райкомнарынга, совхозтарның партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге даасқан. Бүгү-ле мал кажааларын, кормоцехтерин, мал чеминиң кухняларын, механизация херекселдерин, кудуктарны болгаш малга сүт бээр саваларны, шагжаларны, оңгачаларны, деспилерни, сантехниктиг, электриниг болгаш өске-даа дериг-херекселдерни, котельнаяларны, малчыннарның чуртталга черлерин, социал, культура амыдыралдын объектилерин шынарлыг белеткээринче чугула кичээнгей салыр. Мал чемнерин өй-шаанда сөөртүп алырын, складтаарын, камгалаарын болгаш чөп ажыглаарын, аарыг малдарны эмнээрин болгаш профилактика ажылын чорударын хандырар.

Шалыпчы айның үезинде районнарга чер бүрүзүнге бригадалар, фермалар, ажыл-агыйлар арзынга хыналдаларны организастаар. Хыналдаларның түңнелдерин парткомнарның болгаш партбюроларның чөвүлел хуралдарынга, ажыл-агыйларның техниктиг чөвүлелдеринге, күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарынга чугаалажып көөр болгаш илереттинген четпестерни база чедир кылдынмаан чүүлдерни чайладырының дүрген хемчеглерин алыр.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары кыштаглаашкынның баштайгы хүннеринден эгелээш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, оларның шынарын экижидери, малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн камгалаарын хандырары дээш бригадалар, фермалар, ажыл-агыйлар коллективтериниң база бүгү малчыннарның ортузунда дээштиг социалистиг чарышты организастаар ужурлуун хүлээп алдынган доктаалда айыткан.

Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың демир-бетон кылыглар цегинде Владимир Сенькин болгаш Виктор Степанович Максыр оларның удурткан бригадалар сентябрь айда эки көргүзүглерни чедип ап, ында бригадалар арасында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. В. Сенькинниң комсомолчу-аныяктар бригадазы планның онаалдазын 160 хуу, а В. С. Максырның — 100.7 хуу кылдыр күүсеткеш, үени мурнап турарлар.

Ажылчыннар Н. Станковский, С. Серендин, О. Кузовлева болгаш оон-даа өскелер шынарлыг продукция бүдүрерииче кичээнгей угландырып келгеннер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) бригадир В. С. Максыр, О. Кузовлева, Н. Станковский.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кышка белеткел

ЧЫЛЫГ ЭНЕРГИЯЗЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

Кышка белеткел, кышкы үеде одаар чүүл, энергия курлавырларын чөп ажыглаары — хүннуң чугула айтырыы. Бо талазы-биле чылыг-энергия район коллективинде байдал кандыгыл, хоорайның чуртталга кварталдары одалга сезонунга канчаар белеткеттингениин чугаалап бээрин чылыг-энергия районнуң директору Валерий Георгиевич Нелюбинден бистиң корреспондентивис дилээн.

— Чылыг-энергия районувистиң бүдүрүлге чылыг энергиязының ажыглакчызы. Электри станциязындан чылыг энергиязын төп чылыдылга системазын дамчыштыр хоорай ап турар болгай. Ону ажыглап, хайгаарап турар чер — чылыг-энергия районубус ол. Ынчаарга биске 35 километр хире төп чылыдылганың системазы, 32 төп-чылыдылга пунктулары (насос станцияларының четкизи), 13 котельная болгаш чуртталга бажыңнарының иштики чылыдылга четкизиниң хайгааралы хамааржыр.

Төп чылыдылга четкизинден квартал бүрүзүнче адырланып чоруткан система (четки) бар, ону төп-чылыдылга пунктулары дээр.

Кызыл хоорайның чурттал-га кварталдары чылдан чылче калбарып, өзүп турар. Оон аңгыда, школалар, уруглар садиктери, албан, организация, бүдүрүлге черлери немежип турарын кайы ол дээр. Ынчангаш хоорайның чылыг энергиязынга херегдели кончуг дүрген өзүп турар. 1975 чылга деңнээрге бөгүн чылыг энергиязының хереглели 2,5—3 катап өскен.

Найысылалдың төп кезии, дөртку, бешки микрорайоннар, он дөртку школаны долгандыр 187 дугаар квартал база хоорайның чөөн талазында хөй каъттыг чаа бажыңнар, шериг хоорайжыгажы болгаш чаа туттунуп турар бажыңнар шуптузу хоорайның төп чылыдылга системазында коштунган болгай.

Ынчангаш хоорайның кварталдары чылыгны дескизи-биле ап турарын хандырып, хайгаараары харысалгалыг ажыл.

Ол ындыг болурунга канчаар белеткенген бис? Бүгү одалга системазын суг-биле үрдүрүп, шенээрин сентябрьның эгезинде-ле доосқан. Херек черлерде батареяларны, хоолайларны септеп-селээн. Оон аңгыда, хоорайның бажыңнар эргелелиниң талазындан чуртталга бажыңнарының подъездилерин, эжиктерин септээрин, подвалдарны аштап-арыглаарын өй-шаанда кылганын көрүп, хүлээп ап турар.

Бо бүгү мындыг ажылдар үүрмек ышкаш сагындырар, ынчалза-даа чылыгны чидириг чок ажыглаарынга улуг салдарлыг.

Амгы үеде одалга сезону эгелээн. Чуртталга бажыңнарын, уруглар албан, хөй-ниити черлерин чоорту одап эгелээн. Ынчалза-даа электри станциязы ам-даа режиминге кирип ажылдап шыдавайн, чылыгны чедир бербейн турар. Ол талазы-биле хемчеглер алдынып турарын айтыр апаар.

— Одаар чүүл, энергия курлавырларын камналгалыг ажыглаар дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр кандыг ажылдар чоруттунуп турарын чугаалап көрүңерем?

— Бүгү-ле бар чүүлдерни камныг ажыглаар, камналга чурумун сагыырын күштелдирер бис. Хоорайның өзүп калбарганы-биле чылыг энергиязынга херегдел улгатканын чугаалаан болгай мен. Чылыг энергиязын чарыгдалын контрольдаарын күштелдирген чамдык хемчеглерни боттандырган бис. Төп чылыдылга пунктуларында таарыштырылганың тускай херекселдерин тургускан. Оларның ажыы улуг. Чүл дизе, электри станциязындан хоолайлар-биле келген изиг сугну хереглекчилерже үлээрде, температуразын таарыштырып, соок суг-биле чогуур нормага чедир холуурун кылып турар апарган бис, чылыг дамчыдарын таарыштырарынга эптиг. Ооң уламындан чылыдылга четкизинде доктаамал температура чурумун тудар аргалыг болган.

Оон аңгы хармаазаның «РИТМ-1» дээр системазын ажыглаарын шиңгээдип алган. Ол система 16 чылыдылга пунктуларын контрольдап болур. Ооң дузазы-биле пунктуларда температура графигин доктаамал контрольдап көөр арганы алган. Кайда бир черде температура чогуур нормадан ашкан азы кудулаан болза, ону таарыштырарын дежурный кижи дораан негеп эгелээр. Ол системаны тургусканы кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг болгаш чылыг энергиязын чөп ажыглаарынга кончуг дузалыг.

Слесарьларга, одакчыларга болгаш бүгү ажылдакчыларга камналга темазынга беседа, тайылбырны чорудуп келген.

Чүгле Кызыл хоорайда эвес, республиканың өске-даа хоорай, суурларында котельнаяларны септээринге дузалажып, моон ажылчыннарны чоруткулаан. Чадаанада 3 котельнаяны, Туранда 2, Сарыг-Сепке котельнаяларны септеп кылышкан бис.

Бүгү системаны чогуур-биле ажаап, хайгаараарынга ажылчыннар бисте четчир. Сезон эгелээни-биле оларны чоорту четтелеп эгелээн.

Н. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫ САРЛЫКЧЫЛАР

Кыжын хамаанчок, чайын безин килчең бажылдап меңги «бөргүн» ужулбас Мөңгүн-Тайганың баарында кадыр-берт сыннар-биле долгандыр кажаалаттынган Дөрт-Хөл деп хөл бар. «Малчын» совхозтуң сурагжыг сарлыкчылары Иргит Өлзей-оол биле ооң кадайы Өшкү-Саар Бораргаанның коданы ол хөлдүң эриинде турар.

Шала кежээликтей малчыннарның аалынга четтивис. Дааддыла өле-көк сарлыктар ийи ак өгже шиглей оъттап бар чорлар. Мөңгүн-Тайганың кадыг-дошкун агаарынга дөзүксажок, ам-даа долбанныг кызыл чаактарлыг херээжен кижи бир өгнүң чанынга бисти эвилең-ээлдек уткуп алды. Амыр-менди солушкан соонда, өгже кирерин чалады. Өгнүң херээжен ээзи Өшкү-Саар Сааяевна Борарган ол дээрзин билип алдывыс. Оон ажыл-херек дугайын сонуургап айтыра бердивис.

— Агаар-бойдустуң байдалы ам безин берге-дир—деп, Өшкү-Саар Сааяевна чугаалады. — Мөңгүн-Тайга ажынып-хорадаан чүве дег, улуг харын иштикке кирип чаггылап турар апарды. Эртен, кежээ соогу аажок. Ынчангаш, маңаа турган хойжулар шуптузу күзеглеп кеже берген.

— А силер чоп кошпээнинер ол?— деп сонуургадывыс.

— Сарлык мал хат-шуурганга тоовас боорга, хой одары бастырып, иштикче көшпейн, бо Дөрт-Хөлге турупар дээн. Ынчангаш мында олурбушаан бис.

Өлзей-оол биле Борарган мал ажылынга кежээ, кызымак. Ынчангаш чыл санында ла төрүүр 100 сарлыкка онааштыр 90 чедир бызааны менди доруктуруп келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында олар төрээн 108 сарлыктың бызаазын бүрүнү-биле менди камгалап алган.

Бо малчын өг-бүледен бистиң сонуургаан чүвевис—сарлыктарны инек ышкаш, саар кылдыр өөредип алганы. «Малчын» совхозтуң директиязы бо чылын сарлыктарны саарын организастаан.

— Баштай сарлыктарны саар кылдыр чаңчыктырып өөредири дыка берге болган— деп, Иргит Комбуевич чугаалады.— Дошкун чүвелер, чанынга кеңгүс кижи чагдатпас. Оларны аът ышкаш, аргамчы-биле шалбалап тургаш туткаш, саарынга арай боорда чаңчыктырып алдывыс. Ооң соонда чоорту өөрени бээр чүве-дир.

Иргит Комбуевич биле Өшкү-Саар Сааяевна олар кодан сарлыктарын чай дургузунда саап тургаш, 150 килограмм эки шынарлыг саржагны совхозунга дужааган.

Бо малчын өг-бүле төрээн совхозунга 24 чыл ажыр сарлык кадарып келген. Ол үениң дургузунда 2200 ажыг сарлыкты өстүргеш, дужааган. Ынчангаш кежээ, кызымак малчыннарны совхозтуң ишчилери хүндүлеп, оларга чоргаарланып турар. Өлзей-оол биле Борарган ам аныяктарның дагдыныкчылары. Ажылдап келгени үр үениң иштинде олар дыка хөй аныяктарны сарлыкчының белен эвес мергежилинге өөреткен.

К. КИМ-ООЛ.

Мөңгүн-Тайга район.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң шахталарының техниктиг эде дериишкинин дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Партия болгаш чазактың шиитпирлеринге дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкинин чорудар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың айыыл чок байдалдарын хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Механизастаттынган комплекстерни ажыглавышаан хөмүр-дашты тыварының хемчээлин сөөлгү 10 чылдарда 67 хуу, чер казыышкының комбайннар-биле кылырын 38 хуу чедирген. Кастынган хөмүр-дашты саат чокка шуушшутур чедиреринче шилчиишкинин чурттуң хөмүр-даш бассейннеринде колдуунда дооскан.

Бир черден хонукта 1000 болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты тып турар мурнакчы бригадаларның шимчээшкини калбарган.

Ооң-биле чергелештир хөмүр-даш шахталарының техниктиг эде дериишкининде улуг четпестер бар. Хөмүр-даштың бар шахталарын чаартырынга, чаа черлерни белеткээринге болгаш арыглал ажылдарының фронтузун хөгжүдеринге хожудаашкынны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болдурган. Хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш бызыг база долгандыр бызыг эвес доверактыг каъттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни массалыг бүдүрерин органиизастаарынга хожудаашкынны база болдурган. Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар айтырыгларны комплекстиг эвес шиитпирлеп келген түңнелинде хөмүр-даш шахталарында хол-биле кылыр ажылдарның деңнели оожум эвээжеп турар.

Даг геология талазы-биле нарын байдалдарга хөмүр-дашты тывары-биле холбашкан эң чугула айтырыгларны чогуур үеинде шиитпирлээрин эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттары хандырбаан.

Хөмүр-даш машина тудууның заводтарының хөгжүлдезинде хожудаашкынның түңнелинде шахталарның дериишкинге негелделери долузу-биле хандыртынмайн турар. Чамдык машиналарның шынары болгаш бызыы амгы үениң негелделеринге дүүшпейн турар.

Чымчак черлерге ажыглаар ортумак күчүлүг болгаш дагларлыг черлерге хөмүр-даш тыварынга ажыглаар улуг комбайннарны дериирinge механизастаттынган комплекстерни бүдүрер талазы-биле күчүлерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозу болгаш Аар база трактор тудуунуң министерствозу оожум хөгжүдүп турар, ындыг байдал Кузнецкиниң, Караганданың, Печораның болгаш Донецкиниң бассейннеринге хөмүр-даш тывыжының хөгжүлдезин саададып турар.

Чер казарынга ажыглаар дериишкиннерге херектиг улуг күчүлүг электриниг моторлар-биле хөмүр-даш үлетпүрүн хандырарын Электротехника үлетпүрүнүң министерствозу, эвээш холуксаалыг каңдан кылган тускай херекселдер-биле болгаш бызыг хоолайлар-биле хандырарын — ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу, хөмүр-даштың хензертен буступ дүжеринге болгаш газтың хензертен тыптып келиринге удур демиселге ажыглаар аппаратура болгаш приборлар-биле хандырарын Приборлар тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозу, бызыг хол хаптары-биле болгаш эмульсиялар-биле хандырарын — ССРЭ-ниң Нефть болбаазырадып кылыр болгаш нефть химиязының министерствозу долузу-биле хандырбайн турар.

Шахталарның техниктиг эде дериишкинин дүргедединге, хөмүр-даш тывыжының өзүлдезин хандырарынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, күш-ажылдын байдалдарын экижидеринге дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкининиң талазы-биле дараазында чүүлдерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунуң кол сорулгалары кылдыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодаргайлаан:

Арыглал ажылдарын болгаш даглыг черлерге казыышкыннар кылырын комплекстиг механизастаарынга херектиг машиналарның системаларын, хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш даг-геология талазы-биле нарын байдалдарлыг каъттарын казып алырынга херектиг комплекстерни чогаадырын болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир;

Арыглал ажылдарын чорудар черлерге кижилерниң үргүлчү турарын болдурбайн хөмүр-дашты тыварынга ажыглаар автоматчыткан херекселдерни чогаадырын болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир;

Колдуунда күш-ажылдың бедиишкининиң күсели-биле хөмүр-даш тывыжының хемчээлиниң немей өзүлдезин хандырар;

Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш бызыг даг-шахта херек дериг-херекселдери-биле болгаш оларның артык кезектери-биле хөмүр-даш үлетпүрүнүң негелделерин улам долузу-биле хандырарынга хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарының бүдүрүлге күчүлерин улгаттырар;

Күш-ажыл байдалдарын болгаш техниканың айыыл чок болурун экижидер.

Шахталарның даг ажылагыйын сайзыраңгайжыдар, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаарының болгаш автоматчыдарының дериг-херекселдерин калбартыр талазы-биле дараазында хемчеглерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу ажылдап кылыр болгаш боттандырар, оларны он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир хандырар хүлээлгелиг:

Хөмүр-даштыг черлерниң дешшилгелиг системалар-биле ажылдап кылырының шиити хемчээлин 80 хуу, арыглаар ажылдарны механизастаарының деңнелин 74 хуу, даг ажылдарын комбайннар-биле кылырының хемчээлин 43,5 хуу, хөмүр-дашты шуушшутур дажыглаарының хемчээлин 30 хуу, турум ажылдаар установкаларны автоматчыдарын —88 хуу чедир бедидер, гидравликтиг арга-биле хөмүр-даш тыварының хемчээлин 11 миллион тонна чедир көвүдедир;

Техниктиг улам бедик деңнелдиң механизастаттынган комплекстерни белеткээринче болгаш шахталарга бээринче шилчиир, 2—2,5 катап улгаттырган ажыл курлавырлыг бааза конвейерлерин ажыглаар, хөмүр-даш каъттарын казып алырынга ажыглаттынар ортумак болгаш улуг күчүлүг эптиг комбайннарны, тускайжыткан блоктардан шахтаның ленталыг конвейерлерин, улам сайзыраңгайжыткан шахта локомотивтерин белеткээр;

Хонукта 1000 болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты тып турар бүгү участоктарга немелде чүъктерни дажыглаарын механизастаарынга рельстиг болгаш чер оруктарын деңнир.

Дараазында чүүлдерни боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүн министерствозунга сүмелээн:

Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттарынга удуртулганы экижидер, хөмүр-даш үлетпүрүнге техниктиг дешшилгени дүргедедир талазы-биле оларның ажылының түңнелдиин бедидер, адырны хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге, бирги ээлчегде хол-биле кылыр болгаш аар күш-ажылды кызыраарынга институттарның күштерин мөөңнээр;

Даг шахтазының кол дериг-херекселдерин болгаш шахта автоматиказының херекселдерин бүдүрер талазы-биле бүдүрүлге күчүлерин 1981—1985 чылдарда хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга хөгжүдерин хандырар;

Комплекс-механизастыг 100 участоктарны, шуушшурулгалыг болгаш автоматчыткан шугумнарны 1981—1985 чылдарда тургускаш, специализастаан болгаш агрегаттыг демир кестирер 950 единицаны, программалыг башкарылгалыг 280 станоктарны ол-ла хуусаада шиңгээдип бүдүрер, бүдүрүлгени специализастаарын экижидер;

Даг шахтазынга бүдүрүп берип турар дериг-херекселдерниң шынарын болгаш бызыын бедидер, даг шахтазының кол дериг-херекселиниң ажылдаар курлавырларын оон капитал септелгезинге чедир көвүдедирин 1981—1985 чылдарда хандырар;

Хөмүр-даштың чуга каъттарын болгаш даг-геология талазы-биле нарын байдалдарда каъттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни бүдүрерин 1982—1985 чылдарда органиизастаар.

Механизастаан комплекстерни бүдүреринге белдирлерни болгаш четчелээр кылыгларны 1982—1985 чылдарда белеткээрин база ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Монтаж болгаш специализастаан ажылдар министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника министерствозунга, Машина тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системазының министерствозунга, Машина тудуунуң министерствозунга даскан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң заводтарын тударын, алгыдарын болгаш чаартырын 1981—1985 чылдарда боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрия бүдүрүлгелериниң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрофикация министерствозунга даскан.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаар үүрмектээр херексел бүдүрер талазы-биле комплексти тударын Дрогобычиниң өрүмнер бүдүрер заводунга 1982—1985 чылдарда хандырарын Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң үлетпүр тудуунун министерствозунга саналдаан.

Хөмүр-даш үлетпүрүнге ажыглаар дериг-херекселдерниң, аппаратураның болгаш материалдарның чаа хевирлерин 1981—1985 чылдарда белеткээрин болгаш оларны массалыг-биле бүдүрерин шиңгээдип алырын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Министерствозунга, Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш өске-даа элээн каш министерстволарга даскан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга ажыглаар дериг-херекселдерни 1983-1985 чылдарда чогаадып кылырын, белеткээрин болгаш ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга бээрин Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга даскан.

Чоокшуладыр даштыкы демир-оруктарны тудар болгаш дерир талазы-биле ажылдарны, а ол ышкаш иштики демир-оруктар шөлдеринге кылымал дериишкиннерни тудар талазы-биле ажылдарны Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстериниң туттуунуң база чаартынып турар хөмүр-даш разрезтеринге болгаш чылыдылга-биле ажылдаар электростанцияларга күүседирин Транспорт тудуунуң министерствозунга даскан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга болгаш шахта автоматиказынга ажыглаар материалдарны база четчелээр материалдарны 1982-1985 чылдарда белеткээрин болгаш ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрин Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Прибор тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында микробиология үлетпүрүнүң кол эргелелинге саналдаан.

ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу 1982-1985 чылдарда дараазында чүүлдерни белеткээр болгаш чорудуп бээр хүлээлгелиг:

Даг-шахта дериишкиннеринге ажыглаар тиг чок болгаш чуга электрокаңналгалыг хоолайларны, соодулга херекселдерин, бедик шынарлыг прокатты болгаш изигге бызыг холуксаалыг материалдарны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр;

Гидроаккумуляторларны белеткээринге каң баллоннарны Станок тудуунуң болгаш херекселдер үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр;

Янзы-бүрү хемчээлдиг болгаш хола-биле чайырлаан чиңге демирлерни Нефть болбаазырадып кылыр болгаш нефть химиязының үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээр;

Чаа даг-шахта дериг-херекселдерин бүдүрерин органиизастаарынга металл болбаазырадып кылыр эргежок чугула дериг-херекселдерин 1982-1985 чылдарда ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга тускайлап бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш Күрхандырылгазынга даскан.

Шахталарда бызыг эвес доверактыг үүрмек даштарны полиуретаннарга үндезилеп бызыглаарынга херектиг чаа шарыг материалдарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң техниктиг негелделерин ёзугаар чогаадып кылырын 1982 чылда Химия үлетпүрүнүң министерствозу доозар хүлээлгелиг.

Деригелерни, приборларны болгаш материалдарны 1982-1985 чылдарда бүдүргеш, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээриниң даалгаларын Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунга, Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Геология министерствозунга, ССРЭ-ниң харылзаа министерствозунга, Прибор тудуунуң, автоматизация херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Химия болгаш нефть химиязының машина тудуунуң министерствозунга бээрин доктааткан.

Адырга техниктиг дешшилгени дүргедедир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче углаган эргежок чугула хемчеглерни партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, хөмүр-даш үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчылары ап чорудар болгаш улус ажыл-агыйын хөмүр-даш-биле үзүктелиишкин чокка хандырар дээрзинге идегелдн СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

Партийжи амыдырал

ТУС-ТУЗУ-БИЛЕ АЖЫЛ

Коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылдың хевирлери хөй талалыг болгаш янзы-бүрү болур. Сөөлгү чылдарда партия организацияларының маңаа холбаштыр СЭКП Уставының негелделерин база партийжи даалгаларны коммунистер канчаар күүседип турарының болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле оларның дыңнадыгларын алырын база чамдыктары-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан эш-хуузунуң беседаларын кылырын калбаа-биле практикалап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, коммунистерниң эртем-билиинин, ажыл-мергежилиниң айыын барымдаалап, оларның тус-тузу-биле ажыл кижизидилгеге улуг черни ээлээр апаар.

Бистиң «Найырал» совхозтуң парткому, ында партияның 9 эге организациялары, 9 партбөлүктер шиитизи-биле учётта турар 137 коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге 8 кандидаттар-биле ындыг ажылдарны база чорудуп келген. Ылаңгыя Кара-Тал сүт-бараан фермазында партбөлүк организакчызы Е. Ш.-Б. Хаваа ында 7 коммунистиң тус-тузу-биле ажылды күштелдирген. Олар шупту партийжи даалгаларлыг. Оон күүселдезиниң дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын партбөлүк хуралдарынга доктаамал ап келген.

Ол-ла салбырның бодунда бригада партия эге организациязы (секретары Ч. А. Оюржап) база-ла коммунистерниң ажыл-амыдыралының, сонуургалдарының байдалдарын өөренип көрүп, болу берген чамдык четпестерниң дугайын илереткеш, чайладыр талазы-биле хемчеглерни олар-биле сүмележип турар. Мында коммунистер бүгү ажыл-херектиң организакчылары болгаш баштакчылары. Салбыр күрүнеге сүт садарының 9 айлар планын сентябрь 5-те күүседипкен, 25 тонналы пландан ажыр саткан. Күш-ажылга эки көргүзүглерни дээш коллектив СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап ап келген.

«Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турарының практиказының дугайында» доктаалынга СЭКП Төп Комитеди коммунистерниң дыңнадыгларын алыры оларның харысалгазын болгаш идепкейин бедидер, партия эге организациязының ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедирер дээрзин онзалап демдеглээн. Сөөлгү чылдарда СЭКП Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны болгаш шиитпирлер күүселдезиниң дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын алырын Кара-Тал салбырында, Чаа-Хөл ортумак школазында, машина-трактор мастерскаязында болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организациялары доктаамал практикалап турар апарган.

Чижээ, даандырган ажыл-херекти бедик харысалга-биле көөрүнүң дугайында коммунист Ч. Биче-оолдуң, СЭКП кежигүнүнге кандидат турган А. Сувакпуттуң, кандидат стажын эрттирип турарының талазы-биле Н. Сагаандайның рекомендация берген коммунистер Т. Бавуунуң, Л. Кан-оолдуң база өске-даа эштерниң дыңнадыгларын хуралдарга алган.

Бүдүрүлгечи ажыл-чорудулганың-даа, хөй-ниитичи ажылының-даа, сагылга-чурумунуң-даа дугайында коммунистерниң дыңнадыг бүрүзүн оларның боттарынга болгаш партия эге организациязының амыдыралынга дээштиг салдарлыг болуп артар кылдыр ону чорудуп турар. Ооң ажылында эки чүүлдерни демдеглевишаан, моон соңгаар чүнү кылза эки дээрзиниң дугайын аңаа сүмелээри чугула болгай. Ынчангаш ындыг дыңнадыглар ажылга харысалга чоктарга, аныяк коммунистерге өөредиглиг болуп, даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидеринге салдарны чедирип турар.

Оон аңгыда даандырган ажыл-херек дээш партия кежигүннериниң харысалгазын болгаш идепкейин бедидериниң чугула дээштиг бир хевири олар-биле эш хуузунуң беседаларын чорударынче парткомнуң-даа, эге организацияларның-даа кичээнгейни база салып турар. Бо чылдың эрткен айларында парткомга 27 коммунист-биле ындыг беседаны чоруткан. Ону чорудар үеде бригада парторганизация секретарын азы коллективтиң удуртукчузун ийикпе, кайы бир хоочун коммунисти аңаа киириштирип турар.

Мындыг таварылгалар база тургулаар. Коммунист С. Стюр-оол ажылдан оозалдаар апарган турган. Беседа үеинде илерээни чүл дизе, хөй ажы-төлүн ол ада чааскаан ашкарып-чемгерер база хеп-керер, ынчангаш аңаа шак чедишпес. Ооң соонда партия организациязы аңаа чогуур дузаны көргүскен. Тракторист К. Дадар-оол араглаар, ажыл шагы үзер турган. Ооң-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан эш-хуузунуң беседазын кылган соонда, ооң ам ажылга идепкейи-даа, харысалгазы-даа бедээн.

Парткомнуң болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга специалистерниң ажыл-херекти канчаар удуртуп, органиизастап турарының дугайында дыңнадыгларын алырын база практикалап турар. Чижээ, кол зоотехник С. Алдын-оолдуң дыңнадыын парткомга алган соонда мал ажылының специалистерниң харысалгазын күштелдирер талазы-биле ажылдарны чоруткан.

Оон аңгыда коммунистерниң тус-тузу-биле беседаларны чорудуп, оларның дыңнадыгларын ап тургаш, оларның партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының айтырыгларын база кичээнгейге ап келген. Чамдык коммунистер 2—3 даалгаларлыг таварылгалар база тургулаан. Ол бүгүнү эде көргеш, партия организациялары оларны хөй даалгалар-биле «чудурбес» болу берген болгаш ону бээрде коммунистиң эртем-билиин, ажыл мергежилин, аргаларын шыңгыы барымдаалап турар апарган. А маңаа кол чүүл ооң күүселдезиниң контролюнче кичээнгейни күштелдиргени.

Коммунистерниң тус-тузу-биле ажыл оларны бедик харысалгага база идепкейлиг турушка кижизидериниң бир чугула хевири болгай. Бистиң бо талазы-биле чорудуп турар ажылывыс шупту-ла деп дески деп база чугаалап болбас. Ылаңгыя оларның ажыктыы, дээштии ам-даа четпес. Бо чугула ажыл-херекти черле ынчаш коммунистер-биле кижизидиглиг ажылының хевирлерин болгаш аргаларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузаар дээш партком база бригада партия организациялары моон соңгаар-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар.

М. ДАПЫК.
«Найырал» совхозта партком секретары.

Москва чоогунга улуг тиилелгениң 40 чылы

ОРУС ШИВЭЭ БОЛГАШ ЧЕПСЕК

Бо чылын немец-фашистиг аг-шериглерни Москва чоогунга чылча шапканындан бээр 40 чылын демдеглээр. Аңаа тулчуушкун гитлержилерниң «чаңнык» дайынының планын буза шапкан болгаш герман шериглерниң «тиилеттирбезиниң» дугайында хоозун чулчуруушкуннарны сойгалаан.

Найысылалдың мурнуку уунга дайзынга улуг шаптыктаашкын ажылчыннар хоорайы Тула болу берген. Дөртен бир чылда ол эрте-бурун хоорайның чону солдат идик-хепти кедипкен болгаш оңгулар, танныга удур хоорглдар болгаш демир «дээстер»-биле камгалангаш турупкан. Фронт хоорайның шуут-ла ханаларынга кээп доктааган. Кызыл Армияның кезектери-биле кожа турупкаш заводтарның болгаш фабрикаларның ажылчыннары Туланы камгалап эгелээннер. Олар мурнуку шугумнарга шуут-ла цехтерден барып тургулаан.

Тулажылар бүдүн-чартык ай иштинде камгаланып келген. Эртинмес шивээ боoп, фашистерниң Москваже халдаан куяктыг танныларлыг аг-шериглериниң оруун дуй турупкан хоорайны фашистиг эжелекчилер хунаап ап шыдавааннар.

Тулажылаоның эрес-маадырлыг чоруун чурт бедии-биле үнелеп керген. Хоорайга маадыр-хоорай атты тывыскан. Тиилелге шөлүнде солдаттарга болгаш ажылчыннарга тураскаалды тургускан: үш чыда дээрже талыйтыр бедип үнген болгаш ооң кыдыгларында бедигээштерде холдарында автоматтар туткан дайынчы-биле ажылчын кижи кожа турар. Мөңге от хып чыдар.

Чылдар эртер, салгакчылар-даа солчур. Ынчалза-даа чаа салгакчылар боттарының ырган-ачаларының болгаш адаларының дайынчы маадырлыг чоруун канжан-даа утпастар.

Маадыр-хоорай Тулага «Алдын Сылдыс» медальды тыпсырынга холбаштырган байырлыг хуралга чүве чугаалааш, эш Леонид Ильич Брежнев мынча дээн. «Силерниң хоорайыңар чуртта эң-не бурунгуларның бирээзи! Чүс-чүс чылдарның иштинде Тула орус күрүнениң камгаланыр шивээзи болгаш боо-чепсек шыгжамыры-даа боол келген...»

ЧУРУКТА: Тула хоорайның 25-ки ортумак школазының аныяк армейжилериниң дайын хоочуну Совет Эвилелиниң Маадыры Алексей Арсеньевич Рагожин-биле ужуражылышкыны.
С. Белявыйның фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭКИ СЕМИРТИР

Бо чылын бистиң «Кара-Хөл» совхозка 4 муң ажыг шээр малды үскеш, семиртири-биле чайын, хөй кыргылдазы доостуру билек, чүм оъттуг, серинн тайгаларже үндүрген турган.

Сентябрь айда семиртилге коданнарындан 2 муң ажыг хойну күрүнеге саткан болгаш бир бащ-ла ортумаа-биле 36 кг-га дужааттынган. Оон совхоз элээн хөй орулганы алган.

Арткан 2 муң ажыг аныяк шилегежигештерни база эрте төрүттүнген эр хураганнарны Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга дужааган. Ынчалза-даа оларның күш-деңгели баштайгы бөлүктүүнге оранчок четпес болуп, бирээзин-ле 20 кг-га хүлээп алдынган.

Чүге ынчап барганыл? Бирээде, аныяк мал эрткен кышты арып-доруп, хирелиг ашкаш, чайын орта семиртип шыдавайн барган. Ооң кадында бистиң совхоз биле Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының аразы 90 километр турда, малды сүрүп чорупора, орук ара одааладырынче сагыш салбайн, ийи-ле хонук иштинде сывырып эккелгеш, комбинатка дужаарга, мал деңнизин немээриниң орнунга, харын-даа арыпкан болуп турары чажыт эвес. Күрүнеге дужаар бода малды база-ла мынчаар сүрүп турар.

С. ХЕРТЕК.

А Ж Ы Ы Ч Ү Л?

Мен «Хемчик» совхозка сес чыл суггатчыладым. Өл-шык, соок-даа болза, ажылымны бодум хуумда үнелээрим ажок. Ынчангаш кызып-кылайып-ла чор мен.

Суггат үези келген соонда, аргалыг-ла болза, кижи эг ерну-даа хире курга чер артырбазын бодаар болгай. Дер-бус шааңайнып, карактыы дуглаан турза-даа, ону чодар чай ховар боор чүве. Дан хаяазындан эгелээш, кара кежээге чедир ындыг. Ынчангаш ол ажылдың түңнели — дужут дугайында бодал бичии када-даа сагыштан ыравас.

Чер суггаарында кол чүве — сугну хөрзүнге эки сиңирип алыры. Ындыг түрбүже бригадир-даа, агроном-даа даалаштырып турун бээр-дир. Черни чүгле кырындан өттүрүп каарга, ооң ажыы чүү боор, ажылдың шынар чок болганы ол. Ындыг эвес, далаш чок, бижырымчалыг суггарар херек.

Звеновуста алды кижи бис. Колдуунда сула, кызыл-тас, болгаш рапс суггарып турдувус. Төккен деривис, кужувус халас барбаан—дужут чаагай болган. Ынчанды бе дээнзиг, хамык аалдар күзүн шөлүвүстү долгандыр хонупкан. Өстүрүп алган дужүлүвүс ол аалдарның чылгызының, инээниниң болгаш хоюнуң одары болу берген.

Ам ужурашкан-на кижим, кыжыраан-биле дөмей, кайы хире дужут алдың дээр-дир. Күзүн мал семиртир чер суггарып чайладым ийин, дужудун агроном санап алды ыйнаан деп, арга чадаарда баштактанырын оралдажыр кижи-дир мен. Баштак баштак-ла болгай, а ажылдың түңнели чок, бедик дужут дээш шаңнал-мактал-даа чок. Мынчаар ажылдаанының меңээ-даа, совхозка-даа ажыы чүл? Бо айтырыгны бригадирге, агрономга, кодаа Совет күүскомунуң даргазынга болгаш совхоз директорунга салдым.

А. ЕВРОП.

БОЛБААЗЫРАДЫП БЭЭР

Бөдүүн чемнерни малга чиидиртингир, шиңгээчел кылдыр болбаазырадып бээри чугула. Харын-даа ол чемнерге микроэлементилер, витаминнер чергелиг холуксааларны немээри кончуг ажыктыг.

«Кара-Хөл» совхоз колхоз турар үеде бисте мал чемин ылбырадыр бөдүүн доскаарлар келген. Ынчалза-даа олар чүгле чунар-бажынга суг изидеринге ажыглаттынган, а хыргыыш болгаш саван чижектиг чемнерни совхозтуң малы ол одчаан, кургагга дайнаар ужурга таварышкан.

Бо чылын совхозтуң девискээринге сиген шөолуг үнмээн. Ооң уламындан Өмекиден келген эрги саван, Үепа-Хелден келген хыргыыш болгаш бүдүк-бүрү колдадыр чемнерни малга бээр бис. А оларны болбаазырадыр херексел совхозта чок. Совхозтуң дирекциязындан мал чеми болбаазырадыр чер кылыры, ону дериг-херексел-биле четчелээри негеттинип турар.

Х. САМДАҢЧАП.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛДЕР

Октябрь 1-де партия, комсомол чырыдыышкынының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң четкизинге чаа өөредилге чылы Тес-Хемге органиизастыг эгелээн. Пропагандистерни болгаш дыңнакчыларны четчелээн. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү четкизинге өөредилге «Партияның кужу — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның кужу — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп тема-биле эгелээн.

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюро кежигүннеринден, харысалгалыг ажылдакчыларындан болгаш лекторларындан тургустунган 15 кижи составтыг пропактив совхозтарже, район төвүнүң коллективтеринче чоруткан. Оларның чамдыктары районнуң партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларының баштайгы кичээлдеринге олурушкан, лекциялар кылган. Районда партия чырыдыышкынының — 24, экономиктиг өөредилгениң — 23, коммунистиг күш-ажылдың — 13 школаларында бир муң 410 ажыг дыңнакчыны хаара туткан, оларның иштинде коммунистер беш чүс кижи.

К. МААДЫР.

ХАРЫЛЗААЧЫ ТУНГАР-ООЛ

Максим Тунгар-оолду Улуг-Хем районда таныбас кижи ховар диве хөөрем эвес. Ол үжен чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келген. Районнуң бүгү суурларын кезээн. Ында ооң бажынче үнмээн чаңгыс-даа чагызы чок.

Ол ам пенсиялап алган. Ынчалза-даа ынак ажылын кагбаан. Ажылының чажыттарын аныяк өскенге дамчыдып берип чоруур.

Бир катап Ийи-Тал суму Совединиң конторазынга күүском даргазы Хойтпак-оол-биле олурувуста М. Тунгар-оол кирип келди. Ынчан кыжын чүве. Соок деп чүвези мырыңай дендии.

— Мында ырак эвесте, оруктан хайыы черде, телефон удазыны үрелген. Ону барып кылып каайн. Аъттан берип көрүңер — деп, ол элээн чугаалажып олурувуста күүском даргазындан диледи.

Аъттты мунуп алгаш чорупкан соонда, элээн болганда телефон кыңгырт диди. Хойтпак-оол тудуп алгаш дыңнаай берди.

— Тунгар-оол-дур мен. Чагы бажындан долгап олур мен. Астып чораан телефонум хааржаа ажыттына бээрге, бора аът мени мөөп каапкаш чорүй барды. Ол аътты хайгаарап көрүңер. Мен ажырбадым — деп, Максим Хелиң-оолович дыңнатты.

Ол оон чоруткаш база бир ужуралга таварышкан. Хайыракан суурнуң чоогунда чагы бажынче үне бергеш телефон удаазыны улап турда, мычанты колхозтуң шавар бууразы маңнап келгеш, ону чагы адаанга маңнап чыдып алган. Ам канчаар телефонун кожуп алгаш, Хайыракан кодээ Совединге харылзажып ужурга таварышкан. Элээн болганда теве кадарчызы Сереэ келгеш, бууранны хай деп аппарган.

Бир чайын Эйлиг-Хем ораап, чагы бажынче үне бээрге, ооң дөзү ирик болганындан черге барып ушкан. Харылзаачы боду чымчак черге душкеш, ажырбайн барган.

Ол кызымак ажылы дээш өөтектиг барааннар, хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан.

Н. ДАРТАЙ-ООЛ.

Даарта — ГДР-ниң национал байырлалы. Республика хүнү

БЕРЛИН ОКТЯБРЬДА

Бо чылын Берлинге күс хензертен дүшкен. Күскү хүннүң херели парктарда янзы-бүрү ыяштарның бүрүлерин, хоорайда кызыл туктарны, плакаттарны, транспарантыларны чайынандыр чырыдып турар. Герман Демократтыг Республиканың найысылалы — Берлин байырлалдың шинчизин киир шиметтиниипкен. Оон ажылчы чоннары бүгү чурт-биле кады национал байырлалы — республиканың тургустунганының 32 чыл оюн демдеглеп турар.

Социализмниң кайгамчык улуг аргаларын болгаш перспективаларын, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының марксистиг-ленинчи политиказының шынныын ГДР-ниң эрткен үжен ажыг чылдарда төөгүлүг тодаргай бадыткаан. Социализмниң дайзыннарының калчаалыг нүгүлдээшкиннери болгаш халдаашкыннары турза-даа, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның немец черде эң баштайгы социалистиг күрүнези бодунуң политиктиг быжыг чоруун, тайбыңның херээнге шынчызын бадыткап көргүскен болгаш экономиказын быжыглаарынга база хөгжүдеринге шылгарангай чедиишкиннерлиг болган. ГСЧП-ниң найысылалда округ организациязының чоокта чаа болган партия активиниң хуралынга ол дугайын демдеглээн. Партияның X съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай сорулгаларны актив хуралы чугаалажып көрген.

Шуулганның киржикчилери — бүдүрүлгениң чаартыкчылары болгаш мурнакчылары, ажылчыннар болгаш тараачын кооператорлар, интеллигенцияның төлээлекчилери. Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш угаан-бодал негеделерин улам долу хандырарынче угланган партияның политиказын улус массалар калбаа-биле деткип, чуулдүгзүнүп турарын олар онзалап демдеглээн. 1981 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир болгаш ажыр күүседир, чурттуң национал байырлалын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка найысылалдың күш-ажылчы коллективтериниң улуг чедиишкиннери ол дугайын тодаргай херечилеп турар. «Пландан ажыр бүдүргэн». «Хуусаа бетинде ажыглалга киирген» деп доңчу медээлер Берлинниң бүдүрүлге коллективтериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар. Найысылалдың ажылчы чоннары октябрь 7-те белек кылдыр бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүсеткен. Үлетпүрге продукция бүдүрер даалгалар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың октябрь эгезинде турганындан 5,6 хуу хөй болган. Республиканың тургустунган хүнүнге берлинчилерниң күш-ажылчы белээ ол-дур.

Найысылалдың болгаш бүгү чурттуң ажылчы чоннарының мурнунда харысалгалыг чаа сорулгалар туруп турар. Ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң акы-дунма харылзаалары үнелеп четтинмес улуг ужур-дузалыг болуп турар деп партия активиниң хуралынга онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Э. Хонеккерниң Крымга бо чылгы ужуражылгазының ол дугайын тодаргай бадыткаан. Ийи чурттарның сырый кады ажылдажылгазынга чаа идиги ол ужуражылгазын берген. ССРЭ-биле ГДР-ниң бузулбас мөңге найыралы, социалистиг демнежилгени каттыштырылгазынга Герман Демократтыг Республиканың идепкейлиг бактаап турары ГДР-ниң айыыл чок чоруунуң болгаш амыдыралдың бүгү-ле адырларынга оон чедиишкиннериниң үндезини болуп келген болгаш моон соңгаар-даа болур дээрзин актив хуралынга коммунистер онзалап демдеглээн.

АКШ-тың амгы администрациязының дайынзырак политиказының база өжээтен хөделиишкиннериниң түңнелинде делегей байдалының чидиглеңгенин, кижи төрелгетениниң тайбың келир үезинге кыжанывышкынның болгаш айыылдың күштелгенин Берлинниң партия активиниң киржикчилери улуг дүвүрээзин-биле айыткан. Коргудуушкуннуң болгаш быжаңнывышкынныарның база өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаашкынның империалистиг политиказынга удур бүгү кужениишкиннерни угландырары, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң херээн эчизинге чедир шиитпирлиг камгалаарының эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн. Тайбынны хандырарынче, чавырлывышкынны быжыглаарынче углаан Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын ажыдып турарын партия активинге санал бергеннер айыткан.

...Берлинге күс бүрүзү катаптаттынмас онзагай чүүлдерлиг. Оларның бирээзи — бо чылгы октябрьда байырлалдың шинчизин киир шиметтинген найысылалдың бажыңнарының чанында тудуг ыяштары эмгежок хөй кестүп чыдары болуп турар. Найысылалдың төөгүлүг төвүнүң чиңгине чаартылгазы беш чыл планынга дүүштүр бо чылын эгелээн. XIV чүс чылдың тудуунуң төөгүлүг тураскаалдарын эде чаарткан сөөлүнде ачаа ажык дээрниң адаанга бир янзы хевирниң музейин тургустунар. Найысылалдың төп кезээнде хөй кыът чаа бажыңнар-биле чергелештир төөгүнүң эрги бажыңнарын база чаартып, катап тургузар. Бир янзы крышаларлыг ол бажыңнарга таарымчалыг бүгү чүүлдерлиг квартираларны кылып турар. Ол квартиралар баштайгы чурттакчыларын бо чылын безин хүлээп алыр. Ынчангаш Берлинниң төвү чүгле катап тургустунуп турар эвес, харын-даа ында микрорайон тургустунуп эгелээн. Ол дээрге — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ажылдап кылганы чуртталга тудуунуң программазы Берлинде чедиишкинниг күүсеттинип турарының тодаргай бадыткалы-дыр. Ол чугула программаны боттандырарының быжыг үндезинин эрткен беш чылда (1976—1980 чылдарда) тургустунган. Ол үениң дургузунда Берлинге 80 муң квартираларны туткан азы эде чаартып кылган. 13 муң ажыг оруннарлыг ясли-лер болгаш уруглар садтары база немей туттунган. Тудуунуң темпилери амгы беш чылда улам бедик болуп турар. Улуг панельден бажың тудар талазы-биле Берлинниң «Фогельсдорф» заводу чоокта чаа ажыглалга кирген. Чуртталга бажыңнарының тудуунга ол завод улуг рольду ойнаар. Бүдүн чартык муң квартираларны деривиринге четчир материалдарны завод бо чылын безин бүдүрер.

Советтер чуртундан келген өңнүктери-биле сырый холбаалыг болгаш быжыг найыралдыг ажылдаары — Берлинниң бүдүрүлге коллективтериниң кежигүннериниң ажылынга онзагай чугула чүүл болуп турар. Найысылалда болгаш бүгү республикада сөөлгү үжен ажыг чылдарның дургузунда туттунган азы чаартынган бүгү улуг бүдүрүлге черлериниң дериринге совет өңнүктер ГДР-ниң ажылчы чоннарынга дээштиг болгаш тодаргай дузаны чедирген болгаш чедирип-даа турар.

В. СМЕЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде баштайгы немец күрүнези — ГДР-ниң найысылалы Берлинниң Александерплац шөлүн бо чурукта көргүскен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДАЙЫН КЫПСЫКЧЫЛАРЫНГА ШЫҢГЫЫ КИЧЭЭНДИРИГ

Нюрнбергке делегей трибуналы дайың талазы-биле кол буруулуг нацисчи идегеттерни шииткениниден бээр 35 чыл болганын делегейниң хөй-ниитизи октябрь бирде демдеглеп эрттирген. Ол хүн кижилерниң сагыш-сеткилинге арлып читпес исти арттырган, чүге дээрге төөгүде бир-ле дугаарында күрүнениң политиказын, бо таварылгада фашистиг Германияның дайыннарны өөскүдүп үндүреринге болгаш миллион-миллион кижилерни кырып чок кылырынга чедирген политиказын кемниг политика кылдыр бурууу шапкаш, ол дээш кол харысалганы чүъктээр ужурлуг турган кижилерни шииткен.

Нюрнберг судунуң үндүрген шииткели төөгүлүг ужур-дузалыг болгаш агрессчи дайынга база ол дайынга боо-чепсектиң араатанзыг хевирлерин, ылангыя массалыг узуткаашкынның чепсээн ажыглаарынга кордал салып турар бүгү-ле кижилерге, ол ышкаш күрүнелер аразынга месилдежиишкиннер күткүкчүзүнүн ролюн ойнаарын оралдажып турар ындыг кижилерге шыңгыы сагындырыг болуп турар.

Ындыг үүлгедикчилер болгаш өске-даа ол дергүлүглер делегейде амдыгаа чедир эвээш эвезин база уттуп болбас. АКШ-та Гудзон институдунуң профессору, ядролуг дайынның сураглыг теоретиги дижир Герман Дан дээрзи «Ю. С. Ньюс энд форлд рипорт» журналдың айтырыгларынга харыылап тура мынча деп меделгээн: «Ядролуг дайынны ёзулуг чорударынга болгаш аңаа тиилеп үнеринге белен турар ужурлуг бис. Ону мен бодаттынмас чүвениң дугайын бодаарың деп адаар мен».

«Бодаттынмас чүвелер дугайында бодалдар» дижир янзылыг чүвени кемниг үүлгедиг кылдыр көргеш, делегейниң улустары шиитпирлиг бурууу шаап турар. Олар кижи төрелгетенни хөөржүдүп каарын эвес, харын амыдыралдың дөстерин быжыглаарын бодап турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязы КНО-нуң бүгү кежигүннериниң емүнээзиндеи Декларация хүлээп алырының дугайында Совет Эвилелиниң саналын ынчангаш харын бүгү делегейде калбаа-биле деткий берген. Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглаан күрүнени азы күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенге удур, чер кырында амыдыралдың бодунга удур эң аар кемниг үүлгедигни үүлгеткени кылдыр ол Декларацияда шиитпирлиг чарлап турар.

Совет тайбың эгелекчи саналды деткивишаан, Англияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы лорд Брокуэй мынча деп меделгээн. «Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң уламна дерзии хевирлериниң тыптып каап турарының херечилери болуп турар-дыр бис. Чогум-на харын ооң ужурунда ядролуг дайынның темазынче делегейниң союп киирерин болдурбазынче угландыр бүгү улустарның эң идепкейлиг хөделиишкиннери эргежок чугула. Ону кижилерниң улам-на калбак массалары, оларның аразында Великобританияда-даа кижилер билип эгелээн. Улам-на хөй санныг англичаннар: «Чалгынныг ракеталар турбас ужурлуг», «Нейтроннуг чепсек турбас ужурлуг» — деп медеглеп турарлар.

Тайбың дээш калбак массалыг демисежиин үнүүшкүннер болгаш походтар Францияда, Голландияда, Италияда болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарында калбарган. Италияда тайбың дээш «Перуджа — Ассизи» аразынга сөөлгү маршттың киржикчилеринге хамааржыр эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалап демдеглээн: «Совет Эвилели ядролуг чепсекти-даа, массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа хевирлерин бүрүн хоруурү база узуткаары дээш туржуп келгени, туржуп турары билдингир болгай. Ядролуг чепсээ чок зоналарны тургузарының идеязын деткип турар болгаш Европаны тайбынның, чаагай кожа-хелбээ догунааашкынның диви болдурарын чедип алырын шиитпирлиг оралдажып турар бис. Бистиң чуртувус чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыының бүгү талаларын дугайты чугаалажыышкыннар дээш, кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилээш база деңгеги болгаш бир демей айыыл чок байдалдыг турарының принцивин сагып тургаш, боо-чепсектерниң кандыг-даа хевирин кызыгаарлаарынга, хорууруңга чепшээрежир бис».

ЛЕЙБОРИСТЕР ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БАДЫЛАП ТУРАР

Англияның Брайтон дээр курорт хоорайынга лейбористиг партияның чыл бүрү болур 80-ги конференциязы болган. Чүгле Англияга эвес, харын делегейниң дыка хөй чурттарынга база ол конференция улуг кичээнгейни хаара туткан. Ол сонуургал таварылга эвес. Татчерниң 1979 чылда эрге-чагырга кирген консервативтиг чазаа боо-чепсекти эндере бүдүрериниң болгаш ажылчы чоннарның эргелеринче калбак шавар халдаашкынның оруунче дораан кирген.

Консерваторларның сарыыл чок политиказы англи чонну кандыг хилинчекке таварыштырганы эки билдингир. Бүдүрүүшкүннүң кудулашкыны барык бүдүн чартык чыл уламчылап келген. Ажыл чоктарның саны чайгылыш чокка өзүп, үш миллион чыгаа кижи болу берген. Ол чүл дээрге ажыл кылып шыдаар арга-шинектиг тоску кижи бүрүзү ажылдаар эргезин казыттырган дээни ол-дур. Шериг чарыгдалдарының өзүп турары-биле чергелештир өрттектүң өзүп, инфляция 12 хууга чоокшулап келген.

Чурттуң оппозистиг кол партиязы болуп турар лейбористер ол бүгү айтырыгларга кандыг харыыны бээрин англичаннарның сонуургал-биле манап турганы черле билдингир. Чүвениң ужуру чүл дээрге, 1979 чылда аштырганының соонда лейбористиг партияның кылган эволюциязын барымдаалааш, улам-на хөй санныг англичаннар дараазының соңгулдаларының түңнелинде эрге-чагырга лейборристерниң кирер аргалыг болуп турары-биле амгы кризистиг байдал өскерлир дээр боттарының идегелин холбаштырып турары болур.

Брайтонга болган конференцияның түңнелдери лейбористер тайбың дээш, чурттуң энергиязын шериг талазындан тайбың тургузуушкунче шилчидерн дээш бадылап турарының дугайын херечилеп турар.

Амгы үениң эң кол айтырыы — Чер кырынга тайбынны хандырары болур деп, конференцияның индиринден партияның удуртукчузу Фут шиитпирлиг меделгээн. Лейбористиг шимчээшкинниң кол сорулгазы боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр дээш бодунуң бүгү салдарын ажыглаары болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Лейбористиг партияның парламент фракциязының делегациязының чоокта чаа Москвага чугаалажышкыннарының түңнелдеринге база ооң удуртукчуларының болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аразынга болган санал-оналдар солчуушкунунга М. Фут бедик үнелээшкинни берген. Совет удуртукчулар чугаалажыышкыннарже чүткүл салып турар, олар чепсеглениишкинни дүжүрерин мырыңай эргежок чугула кылдыр көрүп турар дээрзинге ханы бүзүрелди боттарывыстың ол аян-чорууувустан чедип алган бис деп, ол чугаалаан.

Англияның консервативтиг чазааның дайынзырак угланыышкынын конференция болдунуң шиитпирлеринге бурууу шапкан. Америк чалгынныг ракеталарны болгаш нейтроннуг бомбаларны Англияга эккеп сайгара тургузарын хоруур, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти хоруур, суг адаанның англи флодун «Трайдент» дээр америк ракеталар-биле чаарты чепсеглээриндеи ойталаар деп негелделер конференцияның хүлээп алган резолюцияларында кирген. Эрге-чагырга кирген таварылгада «Британ черде болгаш Британ девискээр сугларда англи база америк бүгү ядролуг баазаларны хаарын партияның национал күүскому лейбористерге хүлээдип турар документини конференция чуулдуг деп көрген.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

БЫЖЫККАН НАЙЫРАЛ, ХӨЙ ТАЛАЛЫГ ХАРЫЛЗАА

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Француз болгаш совет улустарның аразында делегейниң ийиги дайынның чылдарында улам быжыккан найырал туруп турар. Бистиң чурттарывыстың улустарының ол чаңчыл апарган найыралы улам байлакшып, хөй талалыг харылзаалары улам көвүдеп, Франция биле Совет Эвилелиниң кады ажылдажылгазының, бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр калбарарын күзээр мен деп, ФКП-ниң Политбюро кежигүнү, Национал хуралда коммунистер бөлүүнүң даргазы Андре Лажуани СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Делегейниң амгы байдалы нарын айтырыглары-биле ылгалып турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдиреринге удур демиседи чорулуп, ону соксадырын чедип алыры-биле бистер каттышкан кужениишкиннерни ап чорудар, АКШ-тың президентизи Рейганның делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринче угланган политиказынга шаптыктаар ужурлуг бис.

Барыын чүктүң улустары айыыл чок чорукту быжыглаары дээш демиседи калбартырынга сеткил ханып турар бис. Олар боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдиреринге, Барыын Европага ортумак ырааныылдың чаа америк ядролуг чепсээн тургузарынга удур, нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп үндүрерин эгелээр дээн АКШ-тың шиитпиринге удур демисежип турар. АКШ-тың администрациязы оон дугайында кандыг-даа бадыткаашкыннарны кылырын оралдажыр болза, америк ядролуг ракеталар бистиң шипке аажок улуг айыылды тургузуп турар. Ол чепсекти Рейганның океанның ындыы талазынга ажыглаар деп турарынга бүзүрээри берге. Ол — Европага ажыглаары-биле тургустунган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырыы, ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаан күрүнелер болгаш күрүне ажылдакчылары кижи төрелгетенге удур эң-не аар кемниг-херекти үүлгеткени ол болур деп айыткан Декларацияны совет таланың КНО-га саналдааны — Совет Эвилелиниң дыка хөй эгелекчи саналдарының кезии боол турар.

Совет Эвилелиниң кылып турар бо бүгү базымнары чогуур үезинде болгаш чогумчалыг саналдар-дыр деп санап турар бис. Бистерден чүү хамааржып турарыл дээрге, тайбынны камгалаарының херээ — улустарның бирги чергелиг сорулгазы боол турар болганда, бистер Францияда болгаш өске-даа чурттарда тайбынга ынак күштерниң шимчээшкинниң деткиир турар бис.

Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның калбарып турарынга бүзүрээр бис. Бистиң улустарывыстың аң дээди эрге-ажыктары — бүгү делегейге тайбың дээш демисел чедиишкинниг болзун дээр болза, кады ажылдажылганың база найыралдың ындыг талазынче француз политиканы улам-на ханыладыр ужурлуг. Бо херекке ийи чурт дыка чугула рольду ойнап болур.

О. ШИРОКОВ.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк администрацияның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының анализин «Нян зан» солун бижээн болгаш делегейге тергиидээрин оралдашкан америк империализм дайынзырак политиканы чорудуп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендирип турарын демдеглээн.

Делегейниң тайбынче болгаш айыыл чок чорукче чүткүлдүг улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун Вашингтон тоомча чок көрүп, делегейде политиктиг байдалды баксырадырынче угланган чаа-чаа базымнарны кылып турарын Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының органы айыткан. Совет Эвилелиниң тайбың саналдарынга чогумчалыг харыыны бээриниң орнунга АКШ-тың администрациязы бодунуң шериг күчүзүн, оон иштинде ядролуг күчүзүн улам улгаттырып, массалыг узуткаашкын чепсектериниң эң-не дерзии хевирлериниң бирээзи — нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Аң бажың бодунуң үүлгедиглерин ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң кырынче чууй каарын оралдашпышаан, ол чурттарга удур нүгүлдээшкинниң халдаашкыннарны хары утда кылып турар.

Каттышкан Нацияалар Организациязының Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгниң чугаазы — Американың Каттышкан Штаттарының даштыкы политиказының реаксылыг мөзү-шынарының бадыткаашкыны-дыр. «Боо-чепсекти дүжүрер», «чавырлывышкын» деп сөстер А. Хейгниң чугаазында шуут чок болган. Харын-даа, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының бүдүүзүнде Хейг Совет Эвилелинге хамааржыштыр дайынзырак кыйгырыглыг болгаш каржы нүгүлдээшкинниг чүвé чугаалаан.

«Кошкак хөгжүлделиг» чурттарның байдалынче АКШ-тың администрациязы кичээнгей салып турар дээр янзылыг А. Хейгниң чугаазы ийи арынныг авыяастыг чулчуруушкун болган. Ынчаарга хөгжүп орар чурттарның хөй курууузунуң экономиктиг берге байдалы америк империализмниң талазындан араатаныг дарлалдың болгаш үрегдекчи дайыннарының түңнелинде тургустунганы бүгү делегейге эки билдингир. Делегейниң ийиги дайынның сөөлүнде Вашингтон улуг хемчээлдиг ажелекчи ийи дайыннарны Корейге болгаш Вьетнамга кылганы билдингир болгай. Делегейниң өске-даа дыка хөй чурттарынга болгулаан чепсектиг месилдежиишкиннер чогум-на харын АКШ-тың буруузу-биле болдунганын улустар эки билир.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Рефрижератор цегиниң коллективи ыраккы рейстерже чорууруунуң бүдүүзүнде ГТО нормазын дужаары чаңчыл апарган. Бо чылын ГТО-нуң нормазын рефрижератор секцияларының 300 хире аныяк механиктери күүсеткен. Бригадалар бүдүн составы-биле стадионнарга кээп, бүгү чуртту эргилдир эртер орукка кадыкшылдың, дидим-эрес чоруктуң дадывышкынын ап турар. Уссурийскиниң вагон рефрижератор депозунуң күш-культура коллективинде муң ажыг кижи хаара туттунган. Депонуң ажылчыннары боттары Уссурийск хоорайда эң-не дээре деп санаттырган Спорт ордузун тудуп алгандан бээр, спортка хандыкшыл оон массалыг болуру экижээн. Мында волейбол, баскетбол, теннисте, эштиринге белеткээринге бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Чеди секцияда 450 кижи доктаамал киржип турар.

Секцияларның удуртукчулары ажылчыннар боттары. Оларның аразында футболчу, механик Н. Шабаршин, бокска спорт мастери, каңнакчы В. Оттенко, эң-дээре теннисчи, депо ажылчыны В. Майборода болгаш өскелер-даа бар. 20 хөй-нити инструктор, 135 раарядтыг спортту массалыг болдуруп, ынаар чонну хаара тударынга улуг салыышкынны киириштирип турарлар.

Күш-ажылчы чедиишкиннериниң кол үндезини — спорт-биле найырал деп рефрижераторжулар бадыткап турар. Ол шынап-ла ындыг. Оңгу беш чылдың түңнелинде депо СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Бүдүрүлгениң ишчилери чаа беш чылда база темпилерин кудулатпайн турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү доктаамал өзүп, шимчээр составтың септелгезиниң шынары экижип, улус ажыл-агыйының чүъктериниң сөөртүлгезиниң хемчээли улгаткан.

Чоокта чаа депога чайгы спартакиада болган. Ол чүгле чемпионнарны тодараткан эвес, күш-культураның көвүдеп өзүп турарын, спортчу, күш-ажылчы чедиишкиннерниң аразында тудуш холбаалыын көргүскен.

Туркменияның хөвең ажыл-агыйының коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Елад-Гяур районнуң «Ленинизм» кур чер совхозунуң Худайкули Байрамкулиевтиң бригадазы чорул турар. Сезен бир чылдың ажаалда сезонунуң эгезиниден бээр эң-не хөй «ак алдынны» ол ажааган.

— Бүгү-ле чажыт бистиң кол дузалакчывыс — спортта. Бригаданың кежигүннери спортка сонуурганлдыг, чиик атлетика, волейбол, кросс маргылдааларынга идепкейлиг киржип, ГТО-нуң нормазын дужаап келгеннер. Ону бригаданың хөй санныг дипломалары херечилеп турар. Кадыкшыл экижип, аарыг чылдаганындан ажыл шагы үзер чорук узуткаттынган. Ол ышкаш спортчу маргылдаалар минута, харын-даа секунда бүрүзүн үнелээр кылдыр кижизидер, ол дээрге ажаалданың кужениишкинниг үезинде чугула идиг болган — деп, Х. Байрамкулиев чугаалаар.

Дужут ажаалдазының чай чок үезинде безин спорт уттундурбас, ажыл эгелээр бетинде он минута хире «Торещ» деп хүреш-биле ойнаары бүдүн хүнде сергек ажылдаарының үндезини. Чапсарларда шашкилеп база шыдыраалап, ажыл соонда — бүдүн шак дургузунда волейбол шөлүнге ойнаары аңаа чаңчыл апарган. Ол эки түңнелди берген: хүрешке бирги разрядчы комбайнер Бекмурад Джаннурадов, волейболчу алышкылар Ораз биле Ага Нурмамедовтар, шыдыраачы кыстар, эжиишкилер Бахаргүль Нурмамедова биле Нургозель Гульсарева олар незээде кадык, омак-эрес ажылдап турарлар.

Бригадир Х. Байрамкулиев боду Туркменияның волейболчуларының шилиндек командазынга тургаш, бүдүрүлгеге бедик көргүзүглери дээш Ленинчи комсомолдуң шаңналының республика лауреады болган. Ам совхозтуң күш-культура коллективиниң чөвүлелиниң даргазы, волейбол командазының капитаны.

Совхозтуң стадиону, волейбол, баскетбол, футбол шөлдери черле куруг турбас. Бүгү-эвилелдиң-даа, республиканың-даа социалистиг чарыжынга коллективтиң каш удаа тиилекчи болуп келгениниң ажыл-агыйның спортчуларының, спорттуң салдары эвээш эвес.

(СЭТА-ның корр.).

Каттышкан Штаттарда ку-клукс-клан дыка идепкейжип турар. Шуут-ла кезеэче чок артып турарын ажыглап алгаш, ол фашисеврек үүлгедикчилер боттарының хоралакчы ажыл-чорудулгазының хемчээлдерин калбартып турар.

Коннектикут штаттың Мериден хоорайынга озар каш хонук мурнуу чарыында ээлчегииг үүлгедиишкинни кылган. Хоорайның эрге-чагыргалары оларның өнчүк-чоңгээлиг бөлүглежиишкин эрттирерин чүгле чөпшээрээринден туржук, харын ону камгалаары-биле бо чурукта турган полицейжилерин чорудуп берген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Бистиң коллективте

Районнуң санитар-эпидемия станциязының материал-техниктиг баазазы быжыккан. Чүгле сөөлгү беш чылдың дургузунда безин чугула эт-херекселдер немешкен.

Коллектив чиик база дезинфекция кылыр автомашиналар-биле хандыртынган, ортумак болгаш дээди эртемниг эмчи кадрларының саны өскен. Оларның билиин бедидеринче доктаамал сагыш салып турар. Алды эмчиниң дөртү мергежилиин бедиткеш келген. Ийи кижи түс черниң баазазынга өөренген.

Ук эмнелгениң кол сорулгазы — санитар-гигиена болгаш санитар-эпидемия ажылдарын чорудары, чурттап турар девискээрниң санитарлыг байдалын холга алыры, халдавырлыг болгаш профессионал аарыглар-биле демиселди чорудары болур.

Сөөлгү үеде санитарлыг байдалдың хайгааралы экижээн. Санитар-эпидемия станциязының ажылдакчылары амгы үениң чаа аргалары-биле шинчилелдерни чорудупкаш, оон шынарын бедидеринче угланган хемчеглерни ап келген. Оларның ажылы тодаргай тургустунган график болгаш план ёзугаар кылдынып турар. Салбыр бүрүзүнүң ажылды харылзаалыг чорудуп келгенинден чедиишкиниг болган.

Коллективтиң кежигүннери ай, квартал санында боттарының ажылының кол көргүзүглерин анализтээри чаңчыл болу берген. Сөөлгү үеде бруцеллёз болгаш саргарар аарыглар дыка ховартаан. Районда ижин-шөйүндүнүң аар аарыгларының болгаш чемге хоранналырының таварылгалары эвээжээн. Школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде ижин-шөйүндү аарыы кызырылган. Чурттакчы чоннуң арыг-шевер айтырыынче кичээнгей улгаткан. Эмнелге-профилактика албан черлери-биле демниг ажылдап турар бис. Партия органнары болгаш кодээ Совет күүскомнары-биле харылзаа эки. Бо чылын чурттакчы чонга медицина хандырылгазының болгаш санитарлыг хайгааралдың айтырыгларын улус депутаттарының район Советтеринге болгаш хоорай күүскомнарынга, улусчу контроль комитеттериниң хуралдарынга 15 удаа чугаалашкан.

Сөөлгү чылдарда санитар-эпидемия станциязы кодээ чурттакчыларны онза хайгааралга алган. Кодээге комплекстиг шинчилгелерни, рейдилерни чорудары практикалап келген. Кодээде чурттакчыларның ижер суунуң санитарлыг байдалын контрольдаары чылдан чылче экижээн. Ол ышкаш түс черлерде складтарның санитарлыг байдалын доктаамал контрольдаалган.

Күш-ажылдыг коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчээшкини коллективти бот-идепкейжиткен. Кым-бир кижиниң эки эгелээшкининиң өскелерни деткивишаан, социалистиг чарыштың массалыын чедип алган. Социалистиг чарыштың дээштиин ажылдың организастындан чугула хамааржыр. «Мергежилиниң тергиини дээш» деп көрүлде-конкурсту дезинфекторлар, лаборантылар, эпидемиологтар болгаш санитаркалар аразынга бо-ла организастаар чаңчылдыг бис. Бо көрүлде-конкурстан олар ажыктыг чүүлдерни билип ап турар.

Коллективте күш-ажылдың хоочуннары хөй. Оларны салбыр бүрүзүнде аныяктарга дагдыныкчы кылдыр кошкан. Дагдыныкчылар боттарының билиин аныяктарга харам чокка дамчыдып келген. Олардан кадык камгалалының тергиини Л. А. Хрусталеваны, Т. Д. Гагариканы, Н. Н. Силкинаны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Эмчи кадрларының ажылы база мактадыг. Кадык камгалалынга 15 чыл бараан болган И. В. Жданов, Н. С. Ооржак оларның ажылы чедиишкиниг.

Чедиишкиннер-биле чергелештир шиитпирлеттинмейн келген ажылдар база бар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың довурак-доозуну девискээринде чурттакчылыг суурнуң агаарын хирлендирип турар. Ак-Довурак хоорайда арыглал херекселдери багай ажылдап турар. Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының арыглал чери база-ла долузузу-биле ажылдавас. Комбинаттан келген суг Хемчик хемниң бир адырын хирлендирип турар. Бо бүгү четпестерни дарый эдип шиитпирлээринче бүгү арга-курлавырларны ажыглап, шудургу ажылдаарывыс негеттинип турар.

Б. ЧИКЧИТ,
Барыын-Хемчик районнуң санитар-эпидемия станциязының кол эмчизи.

ССРЭ-ниң Москвада М. Горький аттыг академиктиг театрының артистериниң чыыжы болган.

Театрның чаа сезонун А. Чеховтуң «Чайка», М. Горькийниң «Сөөлгүзү» деп шиилери-биле ажыдар. Сезоннуң эң-не баштайгызы Ж. Б. Мольерниң «Тартюф» деп комедиязы болур.

ЧУРУКТА: театрның фойезинде. ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Зуева (солагай талазында), РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Юрьева, артистер Е. Проклова, А. Вертинская олар.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НОМЧУЛГАНЫҢ САЛДАРЫ

Доктаамал ном номчуурга школачыларның билии байыыр болгаш сайзыраар. Эмчилерниң-биле алырга, номчулга чүгле карактың эвес, а мээниң база ажылы. Оон-биле чергелештир шынганнарга болгаш нервилерге база онзагай салдарлыг. Уругнуң каш катап, кандыг байдалга, кажан номчааны кадыкшылгага дыка хамаарылгалыг. Оларның номчуттунарын ада-иелер бо-ла контрольга албайн баар.

Чамдык ада-иелер «уруувус ном номчуур хөөн чок» дижир. Ол чүден ынчап баарыл? Ол дээрге уруг бир-ле дугаар номчаан номундан чоргуур үезинде өөрүшкү, сонуургал алзаанындан болур. Баштайгы үезинде урувларга номчуурунун техниказын шиңгээдири кончуг берге болгаш номчаан чүүлүнүң ужурутказын билбейн баргылаар. Бот-тускайлап, доктаамал номчувуска, аңаа чаңчыгары оожум болур. Ном номчуурур өөреникчи өөредилге болгаш класстан дашкаар материалдарны шиңгээдип четтикпейн баар. Ынчангаш дораан туруптар. Ол тулчуушкуну чоорту моган-шылаашкынче база шилчиир.

Өскелери эртенден кежээге чедир номдан адырылбастай бээр болгаш таварышкан-на черинге номчуур чаңчылдыг апаар. Бо таварылгада уругга ажыктыы эвээжеп, организмге хора чедирип болур. Ол үе уругнуң сайзыраар чадазы. Бо чорук төп нерви системазынга болгаш карактарга немелде күштү болдурар. Режим чок номчууру школачының арыг агаарга дыштаныырынга, идепкейлиг шимчениринге шаптыктаар.

Школачының режимин шын организастаарынга дузалап, хүн чурумун тургузуп, дыштаныырының, ойнаарының болгаш ном номчуурунуң шактарын хуваап бээри чугула. Эге класс өөреникчилери 20-30 минут иштинде кыска чапсарларны ажыглап турганш, ном номчуур. Үстүкү класс өөреникчилери 40-45 минута доктаамал номчаан соонда ыяап-ла чапсарлаары албан. Өөреникчиниң ном номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг. Хар-назынынга ой стол, сандайларны таарымчалыг кылдыртып, чырык черге тургузар херек. Ном номчуп турганш, эмин эртир чөокшуладыр тудуп болбас. Ном биле карактың аразы 25 см болур ужурлуг. Үстүкү класс өөреникчилеринге 30-35 см. болур.

Чечен чогаалдарны болгаш өөредилге номнарын чүгле шак иштинде номчуза чогуур. Чыда ном номчууру кончуг хоралыг. Карак биле номнуң аразы чыда номчуп турар үеде чырык четчир болур ужурлуг. Ону болдурбазы-биле бүгү дүрүмнү сагыыры ажыктыг.

З. СЕЛИВАНОВА.
Кызыл хоорай.

НОГАА АЖААЛДАЗЫ

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ногаажылар бригадазын чээрби чыл иштинде ногаа ажылынга ажылдап келген, район Совединиң депутады С. Б. Хертек удуртуп турар. Бригада бо чылын он гектар черге картофель болгаш 6 гектар черге янзы-бүрү ногаа культураларын тараан.

Чай дургузунда ону үш удаа суггарып, бок үнүштерин аштап, довураан чымчадып, ажаалдазын экижиткениинден дүжүт бо чылын чаагай болган. Ам ооң күскү ажаалдазы массалыы-биле чоруп турар. Совхоз бригаданы техника-биле хандырып турар. Дүжүт бир гектардан-на 30—35 центнер чедип турар.

Совхозтуң огород ажылынга үр чылда ак сеткилдиг ажылдап келген хоочун ногаажылар Анай Хомушку, Аракчаа Кужугет, Дагбаа Хомушку оларның ногаа ажылынга киирип келген улуг хуузу улуг. Ногааны шыгжамырже сөөртүр ажылда аныяк механизатор Сергей Могай база эки ажылдап турар.

Ногаа ажаалдазын олар ам доозарының кырында келген.

С. САЛЧАК.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Делегейде болгаш улуг Төрээн чуртта азы республикада-даа болуушкуннарны билип алырынга солуннарның ролю улуг. Экономикада, социал хөгжүлдеде, эртемде, техникада чаа чедиишкиннерни, мурнакчы дуржулганы колдуунда-ла солуннардан, журналдардан билип ап турар бис. Ынчангаш амгы үеде солуннарга, журналдарга номчукчуларның сонуургалы дыка өскен.

Бо бүгүнү өөренип көргеш, 1982 чаа чылдың парлалга чагыдылгазы эгелээриниң бүдүүзүнде ону организастыг эртирериниң дугайында айтырыгны совхозта парткомнуң хоочелиг хуралынга чугаалашкан. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң бригада, ферма, звеноларынга болгаш Шуй суурнуң албан организация черлеринге парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын быжыглаан. Олар номчукчуларның күзээни солуннар, журналдарын чогуур үезинде чагыттырар дээш кызымак ажылдап келгеннер.

Парлалга чагыдылгазының баштайгы айы доозулган. Шуй суурда парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 14 кижи, ооң 480 ажыг өрегезиниң номчукчуларынга чаа чылдың солуннар, журналдарынга чагыдылганы кылдыртып турар. Ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннар, сарлыкчылар шуптузу чагыдылгалыг. Почтачылар Хомушку Седи, Кара-кыс Хүрең-оол олар малчыннарга чагыдылга кылдыртып, идепкейлиг ажылдаан нар.

Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары Хертек Дадар-оол хову бригадазының кежигүннеринге, Саая Март-оол тудугжуларга, Нина Саая совхозтуң механизаторларынга, Оюмаа Дашка суур чурттакчыларынга парлалга чагыдылгазын организастыг, бедик деңнелдиг эрттирген ... партия комитединиң ш... мактаалын алганнар.

Ниитизи-биле бо хүннерде номчукчулар 1436 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып алган. Ооң хөй кезии түс черниң солуннары болуп турар. «Шын» солун 311 экземплярга, «Тываның аныяктары» 184, «Агитаторнуң блокноду» 142 чагыттынган. Чагыдылга ам-даа уламчылап турар. Парлалганың хөй-нииити тарадыкчылары, почтачылар номчукчуларның күзээни солуннар, журналдарынга квитанцияларны бижип берип турарлар.

К. ХЕРТЕК,
совхозта партком секретары.

АНАТОЛИЙ КАРПОВ ИЙИ САННЫГ

МЕРАНО. Октябрь 5. (СЭТА-ның корр. В. Бабкин, А. Рошаль). Субботада соңгаарлаткан салыгны катап ойнап эгелээн соонда бир шак чээрби минута эрткен соонда делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының специалистериниң даап бодаашкыны шын болуп бадыткаттынган.

Делегей чемпионунуң чаа чедиишкининиң дугайында бир дугаарында америк гроссмейстерлер Р. Бирн болгаш А. Денкер, аргентин М. Майдоф олар баш удур шын даап бодааннар, ол дугайында кордакчының секундантылары база билип турганнар. Оон сөөлүнде соңгаарлаттынган салыгны анализтээр дээн Карповтуң дузалакчылары харын чүве мыттавшпааннар. Чүгле дүне, дыка орайтай бергенде билдинген: кордакчының байдалы нарын, артык оолду көжериниң янзы-бүрү аргалары бар-даа болза, оон-даа артык кош херек.

Воскресеньеде кордакчы удур халдаашкын кылыр аргазын оксунган. Кажан Карпов кыдыкы ажык баштыг оглун бурунгаар идиптерге байдал улам билдинген. Ол мерзеже доктаар чүве безин чок халдап орган. Корчной база бир оглун берипкеш, ооң түңнел чогунга бүзүрээш, дүжүп берген.

Ам Карпов баштайгы ийи салыын частырыг чок ойнааны ол. Ол удурланыкчызындан артык — 2:0 санныг.

Дараазындагы салыг октябрь 5-те болган. Карпов каразы-биле ойнаан.

Кижи болгаш бойдус

ЧЭЭРЕННЕР ЭЭП КЕЛЗИН

Сураглыг немец аян-чорукчу, бойдуска хамаарышкан хөй-хөй эртем ажылдарының автору, бойдус камгалалының бүгү делегей шимчээшкининиң кескү киржикчизи, биология эртемнериниң доктору Бернард Гржимек бодунуң бир номун мындыг сөстер-биле эгелээн: «Кижи бойдустуң төлү! А ие чокта төл чурттап шыдавас...»

Бо сөстер медерелдиг кижи бүрүзүнүң сеткилинге кыйгырыг, сагындырыг, а харын-даа човууру боор дыңналыр. Шынап-ла, бойдус-биле кижи кажан кезээде тудуш. Бойдуска хора чедирери дээрге-ле, келир үеде кижи бодунга эттинмес хораны чедирген ол. Моон чижээн янзы-бүрү номнар ажып, хөй сан-чурагай сайгарып, улуг дыка ыравайн, өскен-төрээн Тывавыстан, каракка көстүп турар барымдаалардан көрүп болур бис.

Тываның мурнуу чүгүнче чорупталыңар. Ында, Таңды-Уула сынынарының мурнуу талазында, республиканың улуг хемнериниң бирээзи — Тес-Хем оожум суун дажып, агып бадып чыдар. Ооң ол-бо талаларында карак четпес ховулар, шыналар чаттыла берген. Тес-Хемниң уну, мырынай Успа-Хөлче кирер тулаалаңчак аксынга чедир, шупту чыжыргана-биле шыптынган. Бо чер дээрге ол үнелиг эм үнүштүң Тывада хамаан чок, Алтай, Кавказ, Бурятияда безин плантацияларындан улуг плантация-девискээри боор турар.

Ийе! Тес-Хемниң унунда бойдустуң байлаа эгээртинмес. Ынчалза-даа бөгүн, ам бо шакта, ында бар байлактарны чугаалавас бодадым. Чүге дээрге ол дугайын хөй-хөйүү биле солун-сеткүүлдерге чугаалажып, удаа-дараа чогуур шиитпирлерни үндүрүп, хемчеглерни ап турар. Бөгүн кайгамчык чараш, кем чок, чаптанчыг аң — чээрен дугайын чугаалаксадым.

Ам Тес-Хем туржук, бүгү Тываның девискээринде, чээрен чок. Бистер, амгы үениң аныяктары, оон иштинде мен бодум, ол аңны карак-биле көрбээн бис. А улуг салгалдың чугаазы-биле алырга, чээрби чыл бурунгаар Тес-Хемниң Агар, Сайгын ховуларынга, Үстүү база Оруку шынаалар-га, ол аңнар кодан хойлар дег өөр-өөр амыр-тайбың оъттап чораан. Оон бээр үр-даа үе эртпээн. Ынчалза-даа оларны кенен кижилер узуткап каан. Сөөлгү чээренни улус 1965 чылда Агарга көрген. Бөгүн школачы азы сургуул оолдан, «Чээрен» деп чүл? деп айтырар болза, кужур салган айтырыгта делгеренгей харыы берип шыдавас. Ол чээренни таныыс, билбес болганындан ачоксунуп, харын-даа ыядып, куду көөр ийик.

Ыядып? Куду көөр? Чүү дээш? Ёзулуг-ла ыядып, караан чажырар ужурлуг кижилер амгы ажы-төл эвес, а ынчаардагы төтчеглекчилер-дир. Оларның хөй кезии бистиң аравыста ам-даа бар. Олар боттарының ажы-төлүнүң өөрүшкүзүн, байлаан узуткап, чок кылып кааш, ам ыттапшпастар.

Бо чижектер, херек кырында болган таварылгалар, төрээн чериңерниң дириг амытаннарын кээргеп, чарашсынып, үнелеп чорунар деп сагындырып турар-дыр. Ынчангаш төрээн чериң бойдус байлаан карак огу дег камгалап, кадагалаар чоруктуң эргежок чугулазын кижи бүрүзү ханызы-биле угаап-медереп, билген турар ужурлуг. Ол дээрге бойдустуң мурнунга бистиң ыдыктыг хүлээлгевис-тир.

Сөөлгү үеде моол кызыгаарынга чээрен ийи-чаңгыс кээр апарган. Оларны хоюспас болгаш камгалаар херек. Чээреннер Тывавыстың оъдун оъттап, суун ижип, кижилерниң сеткил-сагыжынга өөрүшкү боор чурттаар ужурлуг.

И. ИРГИТ.

КАИ-ниң дыңнадыы

ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР

Республиканың автоорукларында орук шимчээшкини чыл санында көвүдеп турар. Ынчангаш чадаг-даа кижилерниң, чолаачыларның-даа талазындан автоорукка орук шимчээшкининиң чурумнарын хажык чок сагыыры негеттинип турар. Автоорукка болгулаан бүгү автотранспорт озал-ондааның 30 хуузу чадаг кижилерниң буруузу-биле болуп турар.

Автоорукту чадаг кижилер шимчээшкин чурумун сагып, кончуг кичээңгейлиг кежери чугула. Дүрүмде «Чадаг кижилер чүгле тротуар-биле кылаштаар болгаш автоорукту чүгле ында чадаг кижилер кежер кылдыр айыткан черлеп кежер» деп айыткан. Ону канчаар сагып турарывыстан автоорукка байдал кол хамааржыр. Автотранспорт озал-ондаан болдурбазы-биле орук шимчээшкининиң чурумнарындан чадаг кижилерге хамааржыр чамдык дүрүмнерни сактып көрээлинер.

Чамдык кудумчулар тротуар чок болгулаар. Ындыг таварылгада чадаг кижи автотранспорт оруунуң солагай талакы кезээ-биле кылаштаар. Автотранспорт озал-ондааның айыылын ол чайладыр. Чүге дээрге шимчеп чорып орган транспорт силерге уткуштур кел чоруур болганда кичээңгейи күштелдирер. Ыяңгыя улуг кижилерниң талазындан орук шимчээшкининиң чурумун биле тура, болганчок-ла ону хажыдаа бээр таварылгалар эвээш эвес. Ол хажыдыышкыннар күдеңчиг эвес түңнелдерге чедирип болур. Аңаа хамаарыштыр чижек. Шагаан-Арыг хоорайга чолаачы Концевик оруктуң шын эвес талазы-биле чорып орган ийи оолду тавартткан. Хажыдыышкыннарның түңнели ындыг болур-дур.

Эзиртир арага ишкенинден орук шимчээшкининиң чурумун хажыдып, озал-ондакка таваржып, оон кемдээн ийикпе, азы амы-тынындан чарылган таварылгалар эвээш эвес.

Орук шимчээшкининиң чурумнарын хажытпайн, ону шыңгыы сагыырын утпаңар. Хөй шимчээшкинниг оруктун чадаг кижилер эртпес талазынга хенертен үнүп келир болзуңза, дуржулгазы улуг-даа чолаачы транспортту кончуг дурген доктаадып шыдавайн барып болур. А чадаг кижилерге көрдүнген черлерге чолаачылар кичээңгейлиг болур болгаш транспорттуң чоруурун көрдүнген хемчээл чедир оожумнадып алыр болгай. Ол чадаг кижилерге айыыл чок чорукту хандырар. Ооң-биле кады орукту кежерде чоок кел чораан транспортту мурнай эрттирип-терин утпаңар. Үстүнде чурумнарны кижи бүрүзү сагыыр болза, автотранспорт озал-ондаа белен-селен болбас.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспекторуу.

ОКТЯБРЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.40— «Огородчу элчигенчигеш». Мультфильм. 9.20 — А. С. Пушкин. «Белкинниң тоожузу». «Боолаашкын») Телешии. 10.35 — Москваның күрүне консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 10.50 —«Кино аяңчоруктар клуву». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Чөөн чүкте бистиң университеттеривис». МГУ дугайында документалдыг фильм. (ГДР). 15.05 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.50 — Украин ССР-ниң улустуң артистери Г. болгаш В. Байко угбашкыларның концерти. Львовтан дамчыдылга. 16.20 — «Орус чугаа». 16.50— «Аныяктарның адрестери». 17.50 — «Кижи болгаш хоойлу». Конституция ёзугаар хоойлулар дугайында ССРЭ-ниң юстиция министри В. И. Теребилов-биле беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (орус дылда). 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң республиканың тургустунганындан бээр 32 чыл болганынга тураскааткан программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Поэзия» — деп альманах. 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10 —23.30 —С. Прокофьев. «Чайгы дүне». Сюита.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Архыз». Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.30 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. СЭКП — Совет күрүнениң удуртукчу күжү. 13.10 — Орус композиторларының чогаалдарында улустуң ырлары. 13.40 — «Экран—башкыга». Физика. 9-ку класс. Чылыг-биле ажылдаар шимчедикчилер. 14.10 — Обществоведение. 10-гу класс. Төөгүнү материалистиг ёзу-биле билири. 14.40— Ниити биология. 9-ку класс. Үнүш азы дириг амытаннар амыдыралының ниити байдалы болгаш хевирлери. 15.10— А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 15.45 — «Чымчак сеткил». Документалдыг фильм. 16.00 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — «Миша даай». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Чуртталгавыс хоойлузу». Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары И. С. Бойду дамчыдылгага киржир. 19.20 — Документалдыг фильм. 19.30 — «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». Литература-хөгжүмнүг композиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, уруглар!». «Карандаш биле Клякса». Мультфильм. 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». Композитор В. Захаровтуң ырларының дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Ийи ай хире». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг дыңнадыг. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Пионерлер найыралы». Москва хоорайның пионерлер Ордузунуң В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.20 — «Кедурлуушкун» хоойлузу». Совет хамаатыларның эргелериниң дугайында документалдыг фильм. 9.40 — «Ынак шулуктерим». 10.10 — «Бөгүн — Конституция хүнү». 10.25 — «Диксвей бажыңы». Фильм-шиинин баштайгы көргүзүү. С. Я. Маршактың тоолун ёзугаар Күрүнениң академиктиг ойнаарактар театры ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан. 11.35 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшылга албан черлери. 12.10— «Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистиг овур-хевири». 12.40 — «Ыры-81». 13.20 — «Демьян Бедный революцияның ыраажызы». 14.15 — А. Корнейчук — «Платон Кречет». Москваның Малая Бронная дагы театрының фильм-шиизи. 16.40 — Мультфильмнер программазы: «Октябрьның марыжы», «Будёновка». 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг төп стадиондан дорт дамчыдылга. 19.15 — 19.30 — Чапсар. 19.30 — «Герман Титов». Документалдыг телефильм. 19.50 — Конституция хүнүнге тураскааткан уран чүүл болгаш бот-тывынгыр коллективтерниң мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Байырлалга цирк программазы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.10 — «Ярмарка дугайында сантыышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Силерни оперетта чалады». 15.30 — «Шыгжамыр дилекчилери». Документалдыг телефильм. 16.30—«Раймонд Паулс-биле ужуражылга». 17.45 — А. Арбузов — «Дан хаазында хоорай». Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Хуулгаазының экраны». 20.15 — А. М. Горький. «Америк дугайында очерктер». 20.50 — «Сервис —кодээ сес». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шевер холдар». 9.35 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм. 10.50 — Р. Гамзатов. Шүлүглел — «Иедерни хумагалаңар». 11.50 —Телемедээлер. 11.55—14.15— Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Бахаргуль». Документалдыг фильм. 14.35 — «Чурттуң шолдеринде». Узбек ССР-де хөвең ажаап алыышкынының мурнакчы дуржулгазының дугайында. 15.00 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.30 — «Амыдыралче аъткарыышкын». 16.15 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.10 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл — ниитилел—кижи». «Красный пролетарий» заводтуң ажылчыннары-биле ужуражылга. 17.40— Бут бөмбүүнге делегей маргылдаазының шилилде ужуражылгазы. Турция — ССРЭ. Шилиндек командалар маргылжар. Турциядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 —Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.40 — Концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Виктор Кигиссептиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биештуның консерваторияның Улуг залынга концерти. 22.35 — 22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Волгадан Донга чедир». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.10 — «Авам школазы». 12.40 — Зоология. 7-ги класс. Инстинкт — насекомнарның амыдыралының үндезини. 13.05 — «Эгезн». Телефильм. 13.40 — «Режиссёрнуң уран чүүлү». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — «Мээң салымхуум». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 15.40 — «Чурукчулар кодээде чурттап тур». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга). 18.40— «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.00 — «А. С. Пушкин аттыг библиотека— 50 чылдыг».

МОСКВАДАН

19.25 — «Ажык чугаа». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Музыкалыг төөгүлер». 20.15 — «Ону кылып шыдаар силер». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Амыдырал бистерни шылгаар». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республиканга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 5—8 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Депутат шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00. 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салымы» 9.30, 15.00, «Айыыл чок болурун хуумда магадылавайн тур мен» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынчы оңгуктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2162

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01504